Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 9. RUJAN 1937. GOD. V.

Izlazi mjesečno. — Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. pojedini brojevi Din 5'—

19852

Ako radio.....

onda „RADIOBELL"

Telefon 31-47 **Jelačićev trg 8** **Vlaška 70**

SUNCE U DOMU!

NOVUM

MEDIC. APARATI

ZAGREB

Pejačevićev trg 5

Aparati za obasjavanje, elektr. masažu i t. d.

Preuzima popravak svih vrsti elektromedicinskih aparata.

Pogodnosti u plaćanju.

Aparate dajemo na bezobvezan pokus.

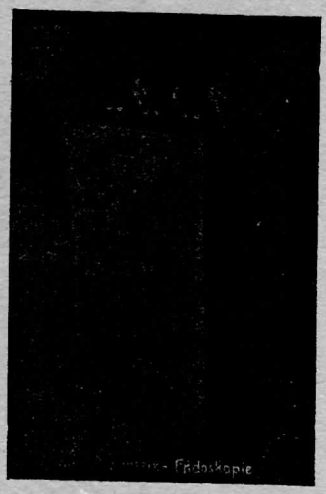

VISOKA FREKVENCIJA

Za Vas i Vašu obitelj

kupujete najpovoljnije cipele karlovačke tvornice **JAKIL** kod

FRANJO KADIVNIK, Ilica 60

Čaj-kava Henn

Jelačićev trg 17 - Ilica 71

Ferek ***trgovina gotovih odijela***

Telefon 8867 **Zagreb** *Jelačićev trg 9*

Stalan veliki izbor gotovih i po mjeri odijela za gospodu i dječake. Izradjujemo uniforme, športska odijela, ulstere, slipone, hlače, trenchcoate, proljetne i zimske kapute, kabanice i t. d. uz najniže dnevne cijene.

Vodeće nabavno vrelo špecerajske i kolonijalne robe

IVAN PENIĆ D.D. ZAGREB

Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

Školske knjige rabljene i nove, kao i sav pribor
kupuje, prodaje, zamjenjuje i posuđuje
Knjižara, antikvarijat, posudbena biblioteka
J. SOKOL, ZAGREB, Masarykova 17.

LUSTERE
i sve vrste rasvjetnih tjelesa
dobavlja domaća tvornica
IVAN PASPA I SINOVI
ZAGREB
Bogovićeva ulica br. 9

Krznarija „Srebrenoj lisici"
prima na popravke sve vrsti **krzna, mantle, jakne, pelerine** i t. d. uz najpovoljnije cijene. **Izbor krzna!**
Preporuča se ANTUN KRPAN Gundulićeva 1.

ŠTAMPILJE I REZBARIJA
BLAZ TURČIN
Zagreb
Ilica br. 36 — Telefon 87-68.

Trgovina speceraja i delikatesa
MIRKO CRNIČKI
ZAGREB
Maksimirska 46 = Šulekova 1

PARNA BOJADISAONA
I KEMIČKA ČISTIONA
T. HUDOLJETNAK
ZAGREB:
MAKSIMIRSKA CESTA 11

Štofovi,
Svile,
Pribori,
Pomodna kuća
Lebinec
i drug
Radićeva ulica br. 1.

Kupujte kod naših oglašivača!

Haljinu iz ove svile i ostalih tkanina možete sami izraditi kad si nabavite krojačku lutku izrađenu po Vašem stasu.
Te krojačke lutke proizvodi
„Baby"
proizvodnja lutaka i igračaka
Zagreb, Martićeva ul. 31
Poštanski pretinac 48. = Tel. 42-07.
Tražite besplatne ponude!

U slučaju kratkog spoja nazovite telefon br. **94-19**
S. Bensusan - Maksimirska 51.

VELEPRODAJA ŽESTOKIH PIĆA

OSKAR WEILLER

Ljubljanska 11 **ZAGREB** Telef. 29-45.

ISKORISTITE vrlo povoljnu priliku kupnjom za **školsku djecu odijela. Garantirano** nepromočivih **hubertusa** koje imadem u velikom izboru i **znatno sniženim cijenama.**

ZLATKO STEINER
trgovina konfekcije, kratke i pletene robe

TIVAR ODIJELA
ZA SVAKOGA

Telefon: 66-45 **ZAGREB** Jelačićev trg 9.

TKANINE ZA POKUĆTVO
PIROTSKI, PERZIJSKI ĆILIMI

S. TURKOVIĆ ZAGREB, ILICA 5 – OKTOGON
TELEFON 22-19

ZA JESEN

prispjele u velikom izboru najnovije vunene i svilene tkanine

S. MILINOV — GAJEVA UL. 3

BOGUMIL GORJAN
trgovina cipela
Zagreb, Ilica 47
Sve vrsti športske kao i luksusne cipele uz najpovolnije cijene.

Kupujte kod
naših oglašivača

TRGOVINA SPECERAJSKE I DELIKATESNE ROBE

KOLOMAN LUKAČ

ILICA 73 ZAGREB TELEF. 92-92

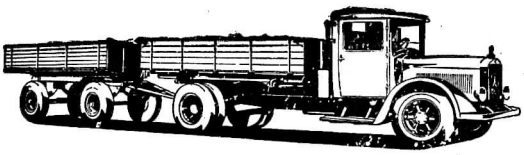

Mercedes-Benz-automobili

Osobni: 4, 6 i 8 cilindara
Teretni „Diesel" 1-10 tone nos.

FRANJO ZERLE
Zagreb, Smičiklasova 21.

Dobro bukovo i grabrovo ogrijevno drvo
na hvatove ili rezano i cijepano sa dostavom do kuće
FILIPA DEUTSCHA SINOVI
Zagreb, Vrhovčeva 1 **Telefon 30-47**

ŠKABERNA
GRAĐEVNI MATERIJAL

Samoborski pijesak
Betonske cijevi
Cementne pločice
Beton. vratašca za dimnjak
Mramorna zrnca itd.

ZAGREB, Samoborska c. 18
Telefon 7706

fairy shoes
Trgovina modernih cipela za dame i gospodu
Zagreb Ilica 62.
3% popusta sa Radišinim markicama.

vl. FRANJO PIŠKUR
ZAGREB

KOH-I-NOOR
zaštitni znak Vam jamči za garantiranu najbolju kakvoću.
Tražite svuda samo
Koh-I-Noor !!

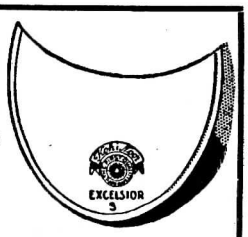

„KOH-I-NOOR"
ZNOJNICE

Kupujte kod naših oglašivača

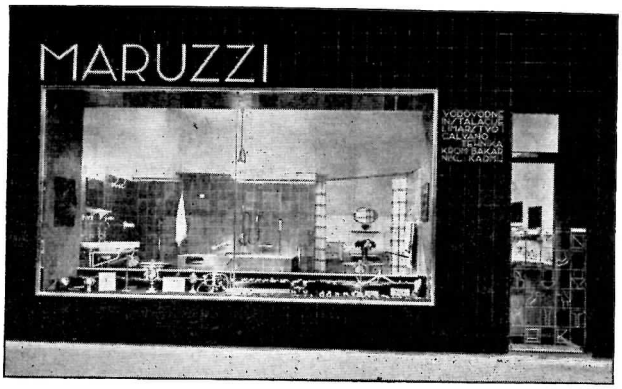

ZAGREB
FRANKOPANSKA 9
TELEFON 27-59

Kromovanje, niklovanje, kadmiranje. - Instalacija vodovoda - Limarska radionica - Skladište armature i vodovodnog uređaja.

Tvrtka utemeljena 1873.

Odlikovana na izložbama u Zagrebu, Trstu i Budimpešti

Vučenje I razreda:

20 i 21 listopada 1937

Dobici u iznosu od blizu

Din. 65.000.000·–

Cijena srećaka:

1/1	1/2	1/4
Din. 200·—	Din. 100·—	Din. 50·—

Strogo solidna podvorba!

GLAVNA KOLEKTURA DRŽ. RAZR. LUTRIJE

A. REIN i DRUG

ILICA 15 ZAGREB GAJEVA 8

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 9. GOD. V. RUJAN 1937.

Novoveščan:

Šestdeset-godišnjica „Vatrogasne zajednice Savske banovine" prije „Hrvatsko-slavonske vatrogasne zajednice".

Bratstvo, ljubav i sloga — neka su naši znameni u radu neka nas vode zanos i srca plameni. Stisnimo desnice bratske i usko naše redove, jačajmo čete požarne, dižimo naše stjegove!

Bogumil Toni.

Glavni grad svih Hrvata — Zagreb proslavio je na 14., 15. i 16. kolovoza 60-godišnjicu opstanka »Hrvatsko-slavonske vatrogasne zajednice« ili kako se po zakonu o vatrogastvu od 1933. nazivlje »Vatrogasna zajednica Savske banovine«. Ova je proslava bila po broju prisutnih vatrogasaca velebna, bilo ih je na okupu preko 15.000. Još više su zagrepčane oduševile vatrogasne priredbe, te zaključci vatrogasnih sastanaka, koji su svagdje manifestirali jednodušnost i iskreno oduševljenje hrvatskih vatrogasaca.

Prije nego pređemo na opis samih svečanosti, upoznat ćemo naše čitatelje sa kratkom poviješću »Hrvatsko-Slavonske vatrogasne zajednice«. Ona je za nas Zagrepčane tim zanimivija, jer je Zagreb uvijek bio sjedište Zajednice.

Godine 1896. sastavio je Mirko Kolarić, tadanji tajnik »Hrvatsko-Slavonske Vatrogasne Zajednice« i vježbatelj gasilačke čete »Djela Hrvat.-slav. vatrogasne zajednice«. Prvi redak te knjižice kaže: »Kad se bratske sile slože i olovo plivat može«. Dalje piše da je ta poslovica mnogo djelovala na ćudi i misli onih rodoljuba koji su već god. 1874. počeli nastojati na tome, da se za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju osnuje posebna vatrogasna zajednica. U to doba bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji 15 vatrogasnih društava, a od kojih je bilo najstarije varaždinsko.

Kako je došlo do osnutka »Hrvatsko-slavonske vatrogasne zajednice«? Kolarić to opisuje, te kaže, da se je početkom mjeseca prosinca 1873. na objedu kod zagrebačkog tiskara Karla Albrechta sastalo društvo. Tu se je našao sisački građanin, urar i vojvoda sisačkog vatrogasnog društva Josip Hackenberg, te tajnik zagrebačkog vatrogasnog društva, Đuro

Deželić. Ova dvojica upustiše se u ozbiljan razgovor o vatrogastvu. Hackenberg je zadao poštenu riječ, da će on — iz Siska pozvati hrvatsko-slavonska vatrogasna društva, neka osnuju posebnu svoju vatrogasnu Zajednicu. Na razaslani poziv odazvalo se samo 6 društva, i to zagrebačko, varaždinsko, koprivničko, novogradiško, karlovačko i ogulinsko.

Na 17. veljače 1874. sastali su se u Sisku izaslanici prije navedenih društava i za pretsjednika izabraše najstarijeg člana Antuna pl. Tomaja, zapovjednika varaždinskog društva, za tajnika Ferdu Hefelea, tajnika sisačkog društva. Nakon poduljeg vijećanja zaključeno je, da se u Sisku nastave vijećanja. Na 29. ožujka 1874. sastali su se izaslanici opet u Sisku, pa su za pretsjednika izabrali Josipa Hackenberga. U to su sastavljena i pravila Zajednice. Dalje zaključi sjednica, da se za hrvatska vatrogasna društva primjeni vježbovnik vatrogasnog društva u Gradcu. Prevod tog vježbovnika, kao i primjena na naše prilike, bude povjerena Đuri Deželiću, izaslaniku zagrebačkog društva.

Pravila Zajednice potvrđena su po zemaljskoj vladi riješenjem od 18. siječnja 1876.

Prva skupština Zajednice obdržavana je 5. lipnja 1876. u Zagrebu u dvorani Gradske vijećnice. Skupštinu je otvorio tadanji nadzapovjednik zagrebačkog društva Đuro Deželić, koji za pretsjednika skupštine predloži zapovjednika sisačkog društva Antuna Brlakovića.

Na toj skupštini je za pretsjednika Zajednice izabran Đuro Deželić, a za tajnika dr. A. Čalagović, za blagajnika Sigmund Krauth. Deželić je bio pretsjednik Zajednice sve do svoje smrti (27. listopada 1907). Nadalje je zaključeno da se pomoću zemaljske vlade stvori zaklada za postradale vatrogasce.

»Obzor« od 7. lipnja 1876. jadikuje, da su sva naša vatrogasna društva — izim karlovačkog — prožeta germanizmom. Skrajnje je vrijeme, da se toga okane, te da i vatrogasci postanu dobri Hrvati.

*

Na 14. kolovoza, u subotu, započela je proslava 60-godišnjice Zajednice. Nakon što su gosti dočekani, koji su dolazili tokom cijele subote, a i nedjelje u jutro, otvorena je u subotu prije podne vatrogasna izložba. Na toj izložbi bilo je naročito zanimivih uspomena, odnosećih se na zagrebačko vatrogastvo. Tu smo vidjeli prvi barjak zagrebačkih vatrogasaca, kojemu je god. 1872. kumovala Marija Hatz, supruga zagrebačkog trgovca, gradskog podnačelnika i osnivača zagrebačkog vatrogastva Pavla Hatza. Nadalje se je tu nalazio crveni barjak iz godine 1872., kojeg su vatrogasci nosili samo na izlete i zabave. Zato su taj barjak njemački nazvali »Lumpen Fahne«. Srebrni pokal iz godine 1870., kojeg je vatrogascima poklonio Ivan Oswald, vlasnik svratišta »Ugarskoj Kruni«. Pokal je tada vrijedio

1.000 for., a rabio se kod instalacije društvenog nadvojvode, koji je tom zgodom morao iz pokala vino piti. Umjetnički izrađene vatrogasne sjekire vatrogasnih prvaka Vjekoslava Heinzela starijeg. Otona Jokuša te Janka Grahora. Zatim smo vidjeli imenik začasnih članova, počam od 1871. god. Prvi je upisan Pavao Hatz. Izim ovih predmeta izložene su razne stare isprave i objave tamo od 1848. god. tičući se zagrebačkog vatrogastva. Od izloženih vatrogasnih sprava vrijedno je spomenuti prvu parnu štrcaljku, koju su nekad nazivali »Julijus Spritze«. Ovu spravu poklonio je društvu 11 listopada 1889 tada naglo postali zagrebački bogataš Julio Zigeuner pl. od Blumendorfa. Zigeuner bio je također vatrogasac rojnik.

Posebno su bili izloženi vatrogasni predmeti Đure Deželića, pa se tu nalazi i njegova velika uljena slika. Izložena je slika prvog vojvode varaždinskog vatrogasnog društva Edmunda Kovačića, koji je tu čast obnašao 1864. Kasnije se je Kovačić preselio u Zagreb, te je od obitelji Ognjeslava Štrige kupio posjed »Okrugljak«. Sliku su našli današnji vlasnici »Okrugljaka« Engelsfeldi u sasma zapuštenom stanju, pa su je dali popraviti.

Oko priredbe izložbe mnogo se je trudio odbornik Dragutin Lončarić, kojemu priznajemo da je imao uspjeha.

U nedjelju, dne 15. kolovoza, u jutro, odslužio je na Mažuranićevom trgu preč. gosp. kanonik Janko Barle, svečanu misu. Nakon mise otkrio je pretsjednik »Hrvatske vatrogasne zajednice Savske banovine« Stanko Žagar spomenik Đuri Deželiću.[1]) Spomenik je izrađen po akademskom

[1]) **Đuro Deželić**, rođen je 1838. u Ivanić gradu. Pučku školu svršio je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Zagrebu. Iza toga stupi u ovdašnje Nadbiskupsko sjemenište da se posveti svećenstvu. G. 1862. istupi iz sjemeništa i poče učiti pravo. Najprije je radio kod odvjetnika, a zatim postade počasnim bilježnikom županije zagrebačke. God. 1869. stupi u službu grada Zagreba, gdje je dotjerao do senatora i zamjenika gradskog načelnika Deželić je u gradskoj službi bio vrstan i požrtvovan, a među zagrebačkim građanstvom u velike poštivan. Uz službeni posao bavio se je i književnošću, pa je na tom polju Deželićev rad vrlo plodan. Izim toga surađivao je u svim zagrebačkim novinama. Nije bio rođen Zagrepčanin ipak on taj grad svim žarom priljubi, te je o njem na svjetlo izdao mnogo zanimivih crtica, koji rad i današnjici kao književna vrijednost dobro dolazi. Da se Zagrebu što bolje oduži, jer ga je taj grad uvijek smatrao svojim sinom, svim marom posveti se važnoj društvenoj ustanovi — vatrogastvu. Da je zagrebačko vatrogastvo u svakom pogledu bilo napredno, glavna je zasluga našeg Gjuke, kako su ga njegovi purgeri najrađe nazivali.

Deželić je bio upravo primjer marljivosti i uzdržljivosti. Uz velik služben posao on je svladavao zamašan književni i društveni rad. Bio je član i odbornik svih zagrebačkih naročito humanitarnih društava. Gotovo se ništa u Zagrebu nije počelo, a ni stvaralo, a da Deželić ne bude na suradnju pozvan. Iskreno možemo reći, da je Deželić uz Augusta Šenou bio najsvijetlija točka grada Zagreba. Deželić umre 28. listopada 1907. Njegov sprovod bio je najsjajniji dokaz, koliko ga je grad Zagreb volio.

God. 1938. pada 100-godišnjica narođenja dvojice najzaslužnijih Zagrepčana: Augusta Šenoe i Đure Deželića. Potpuno se nadamo, da će grad Zagreb tu važnu godišnjicu do-

kiparu i arh. Franji Cotti. Izlio ga je ljevač Umjetničke Akademije Antolić. Sam spomenik je težak 300 kg a stajao je 50.000 Din. Podnožje iz crnog mramora izradio je klesar Bilinić.

Spomenik Đuri Deželiću, prvom pretsjedniku »Hrvatsko-slavonske vatrogasne zajednice«.

Poprsje je postavljeno u nasadima na Trgu Kralja Aleksandra kod ulaza u Deželićevu licu. Deželićev spomenik predan je prisutnom velikom meštru Milutinu Majeru, da ga u ime družbe »Braće Hrvatskog Zmaja« preuzme i čuva za daljnja pokoljenja našeg Zagreba i cijelog hrvatskog naroda.

stojno i svečano proslaviti. »Društvo Zagrepčana« smatra svojom najvećom dužnošću da svim silama poradi, da proslava 100-godišnjice, kada su nam ta dva najodličnija zagrebačka sina ugledala svijetlo života, bude što dostojnija i da cijelom svijetu pokažemo, kako grad Zagreb i svi pravi Hrvati znadu cijeniti svoje prve sinove. Suvišno je i spomenuti, da će i svi ostali činbenici, kod te proslave sudjelovati, a naročito će se istaknuti općina grada Zagreba, koju su Šenoa i Deželić tako vjerno i časno služili.

O podne bio je u prostorijama Zagrebačkog Zbora svečani ručak, priređen po Zajednici.

Poslije podne priredila je zagrebačka vatrogasna Župa javnu vježbu pod tehničkim vodstvom gradskog inžinjera Gogolje. Tu je zapaljena drvena »trokatnica«, aeroplani bacali su iz zraka bombe. Naši vatrogasci pokazali su prigodom vježbe mnogo tehničkih sposobnosti, uslijed čega je vježba svestrano uspjela. Zagrepčani mogu biti zadovoljni i potpuno sigurni dok imadu tako sposobne i požrtvovne vatrogasce.

Na večer bila je u Maksimiru uspjela zabava.

U ponedjeljak, dne 16. kolovoza, prije podne, obdržavan je Kongres Jugoslavenskog vatrogastva uz prigodna predavanja. Iza toga obdržavan je Kongres Sveslavenskog vatrogastva. U Vatrogasnom Savezu Kraljevine Jugoslavije podnijeli su ostavke: Stanko Žagar, starješina Zajednice Savske banovine, te članovi saveznog središnjeg odbora Branko Svoboda, potstarješina Zajednice i Srećko Jandrašić, vatrogasni inspektor.

Istog dana u podvečerje odvezli su se vatrogasni pretstavnici na Sljeme, gdje im je Zajednica u Domu Gradskih Namještenika priredila prijateljsku večeru. Dosta jaka kiša spriječila je prisutne, da se na otvorenom užiju prirodnih krasota naše divne Medvednice. Ipak se time nije pokvarilo iskreno i bratsko raspoloženje, koje je među vatrogascima vladalo.

Starješina Zajednice Žagar nazdravio je gostima Čehoslovacima, Englezima, Belgijancima i Nijemcima. Inspektor Jandrašić nazdravio je ostale delegate. Delegati zahvalili su se uz poklik »do skorog viđenja!«, a obligatni vatrogasni »Pomoz Bog!«[2]) orio se je ponosno sa vrha naše Zagrebačke gore. Na koncu je pretsjednik Žagar nazdravio namještenicima gradske općine, koji su požrtvovnim nastojanjemh, a uz pripomoć zagrebačkog građanstva podigli tako reprezentativan, a opet intiman Dom.

Mora se priznati restaurateru Doma g. Petanjku, da je prigodom priredbe večere bio na visini svoje zadaće. Zagrepčani mogu sa ponosom u Gradski dom dovesti stranca, došao iz koje mu drago strane.

Ovo je prvi puta da je Zagreb najednom primio toliki broj vatrogasaca. Primio ih je srdačno i gostoljubivo, kako to mi Zagrepčani uvijeke umijemo. Sigurni smo, da su braća vatrogasci naš mili Zagreb ostavili u dobrom raspoloženju, i da će im boravak u našoj sredini ostati u ugodnoj uspomeni. I mi Zagrepčani ugodno ćemo se sjećati ove doista značajne hrvatske vatrogasne proslave. Uz vatrogasni »Pomoz Bog!« dovikujemo braći vatrogascima iskreno željeni: »do skorog viđenja«!!!

[2]) Iz izvješća o postanku zagrebačkog vatrogasnog društva, sastavljenog po Đuri Deželiću 15. srpnja 1870., vidimo da je društveni upravni odbor vatrogascima za međusobni pozdrav namjenio hrvatsku poslovicu: »Pomoz Bog«! (»Narodne Novine« od 29. srpnja 1880.)

Ivan Ulčnik: (Nastavak)

AUGUST DUTKOVIĆ

Navala vojnika na građana Otu Beloševića. — Sigmund Sakač. — Dutković dobiva čast zagrebačkog građanina. — Dutković kao gradski zastupnik izrađuje osnovu za novo groblje. — Povišenje daće na vino. — Sukob između gradskog poglavarstva i zagrebačkih krčmara i gostioničara. — Historijat vinske dače. — Vinarina se povisuje, a krčmari ulažu utoke. — Dutković u sporu između gradske općine i krčmara. — Društvo zagrebačkih krčmara i kavanara. — Opis pojedinih starih gostiona i svratišta. — Krčmari se oštro opiru ubiranju povišene vinarine. — Vojnička pomoć kod ovrha, jer gradski stražari imadu nevaljalo oružje. — Zagrebački krčmari i gostioničari popuštaju i hoće da plate vinarinu. — Dutković kao odvjetnik zastupnik krčmara. — Matija Prukner i drugovi prave molbu na Ministra financija. — Matija Prukner i drugovi gube građanstvo. — Dutković pisac molba na Ministarstvo. — Kaznena istraga protiv Dutkovića.

U vezi sa događajima, koje su izazvali carski grbovi, navest ćemo sadržaj jednog zapisničkog očitovanja, iz kojeg se vidi kako je vojništvo svakom zgodom izstupalo protiv zagrebačkog građanstva.

Na 5. travnja 1861 sastavljen je kod gradskog satništva zapisnik sa Otom Beloševićem, koncepijentom kod odvjetnika Matije Mrazovića, radi nasilja vojnika. Belošević kaže da je 2. travnja 1861 između 6 i 7 sati u večer u društvu jednog c. k. činovnika, šetao po Jelačićevom trgu i to pred Narodnom kavanom. Kada je došao pred stan javnog bilježnika Rojca opazio je da je Rojc na prozoru kućnih vrata izložio narodni grb. Tom zgodom primjetio je Belošević svom znancu činovniku: »Vidite g. je Roicz postavio kraljevski Gerb«. Na ovu primjetbu pristupio je pred Beloševića jedan vojnik te mu opsuje Boga »kraljevskoga« i reče »Verfluchten kroatischen Hund«. Na ovaj napadaj se Belošević sa sudrugom nije obazirao, već je dalje šetao. Međutim su se onom vojniku priključila još dvojica i nastavili dalje u Beloševića zadirkivati i u njemačkom jeziku psovati, dapače izvukli bajonete te nasrnuli na Beloševića, koji se je povukao u Narodnu kavanu. U to su prama kavani pridolazili časnici. Kada su vojnici opazili časnike udarili su brzim koracima preko Jelačićevog trga. Belošević se je potužio časnicima, koji su stajali pred Narodnom kavanom. Jedan časnik, poručnik u činu, pošao sa Beloševićem da uapsi vojnika napadača, kojeg su na sred Jelačićevog trga dostigli. Vojnik je časniku rekao da se zove Lačinski (ili Bačinski), gefreiter kod treće kompanije pukovnije nadvojvode Stjepana, a

kako je psovao u poljskom jeziku bio je valjda po narodnosti Poljak. Vojnik je pod stražom odveden.

Nakon toga sukoba navađa Belošević da su ih i ostali vojnici riječima napadali i bajonetima se grozili. Za svjedoka navađa Sigmunda Sakača[15]), c. k. činovnika kod glavne peneznice. Belošević izjavlja da vojska vrijeđa »čast i poštenje celokupnog Naroda Hervatskoga«, a vrijeđa i kralja kada vojnik psuje »Boga kraljevskoga«, (tobože protivno naslovu carskom). Još navađa svjedoke pravnika Josipa Muzlera, koji je također po vojniku bajonetom napadnut, pravnika Radju, činovnika Leona Mikca i Slavoljuba Pumpu. Belošević navađa da se je potužio kod pukovnika, ali od toga nikakove koristi. Zapisnik je potpisao Franjo Pluščec, a vodio ga Franjo Ban, gradski pisar kao perovođa. Prepis zapisnika ustupljen je zapovjedništvu 58. pukovnije sa molbom, da se protiv vojnika napadača istraga provede. (Grad. arhiv br. 1284—1861.)

Na sjednici 9. prosinca 1861 zaključi gradsko zastupstvo, da se August Dutković za zasluge koje je stekao prigodom donošenja gradskog zakona god. 1850, te u izvršenju želja zagrebačkog građanstva prigodom predvedenja deputacije pred kralja radi otstranjenja 58. pukovnije iz Zagreba, podijeli pravo građanstva uz oprost pristojba. Građanski list izručen mu je riješenjem od 27. prosinca 1861. (Grad. arhiv br. 6862—1861.)[16])

[15]) **Sakač Sigmund.** Nama starijima zagrepčanima sa Novoveške strane poznat je kao Žiga. Imao je lijep posjed na Gospodarskoj cesti ili kako smo taj kraj nazivali »Šalata«. Posjed morao je nekad pripadati zagrebačkom Kaptolu, jer je sve na okolo Sakačevog posjeda bilo kaptolsko ili nadbiskupsko. Sakač je na posjedu imao krasne izabrane voćke. Kada bi voće dozorilo čuvao bi ga sam stari Sakač u svom poznatom »Šlafrocku« sa okruglom kapom na glavi, a u ruci mu neka stara kubura kremenjača koju bi napunio sa morskom soli i svinjskim ščetinama. Ako je kradljivca zatekao u vrtu, sasuo je iz kubure u stanoviti dio tijela, pa je za »tata« bila velika muka dok su mu svinjske dlake iz tog »dijela« u Špitalu vadili. Sakač Žiga umro je 27. travnja 1901. u 70. god.

Njegov sin Sigmund sudbeni vijećnik bio je isto zagrebačka markantna ličnost. Sa svog posjeda uvijek bi se vozio u jednopreržnoj kočiji, koju je sam ravnao. Kao sudac izgledao je strog, pa je sa krivcima (imao je najviše kaznenu referadu), postupao onako po domaću. Sakačev posjed prostirao se je tamo gdje stoje zgrade Medicinskog fakulteta na »šalati«. Bilo je mnogo muke dok ga se je sklonulo da je prodao svoje zemljište. Umro je 30. travnja 1913. u 57 godini. Na Sakačevom posjedu na Gospodarskoj cesti zaređale su danas lijepe vile. Stara Sakačeva kuća još i sada stoji, ali je znatno preuređena.

[16]) August Dutković upisan je kao izabrani građanin u staru knjigu zagrebačkih građana. Ova knjiga osnovana je god. 1733. Vođena sve do 13. ožujka 1857., kada je zadnji upisan krojač Kontak Mijo, o kojem smo pisali u »Zagrebu« br. 11 — 1934. Od tog doba izabrani građani nisu se nikamo upisivali.

Na sjednici Gradskog zastupstva zaključeno je, da se knjiga građana imade opet nastaviti, pa je u tom smislu izdana gradskom arhivaru Nikoli Grabini odredba da u gradskom arhivu istraži sve imenovane građane koji u knjigu nisu uvršteni, te ih onda upiše. (Grad. arhiv br. 6383—1861.).

Kao gradski zastupnik Dutković je izradio osnovu za uređenje novog zagrebačkog groblja, naročito se je trudio da za groblje nađe prikladno mjesto. Izrađenu osnovu predložio je Dutković najprije odboru ad hoc, a zatim ju je pročitao na sjednici Gradskog zastupstva 26. svibnja 1862. Dutković u svom izvješću kaže, da se je već prije nekoliko godina raspravljalo o novom groblju. (»Agramer Zeitung« od 11. siječnja 1853 donaša da se misli osnovati jedno groblje, a sva dosadašnja zatvoriti, naročito ona u gradu.) Dutković predlaže da se u Zagrebu osnuju tri groblja, i to: Jedno za župu Sv. Marka, posebno za rimokatolike, a posebno za pravoslavne i izraeličane. Za župljane Sv. Marije i Sv. Ivana ostalo bi u porabi groblje Sv. Tomaša na kraju Nove Vesi, (tamo gdje su sagrađene vile u ulici Antuna Radića.) Za župu Sv. Petra ostalo bi dotadanje groblje (koje se nalazilo u Petrovoj ulici tamo gdje stoje zgrade Rodilišta). Ovo groblje bi se imalo povečati. Dutković predlaže, da se bogečko groblje Sv. Križa (koje je stajalo u Vinogradskoj cesti kod bolnice Milosrdnih sestara), proširi, te ondje otvori groblje za stanovnike gornjeg grada bez razlike stališa.

Gradsko zastupstvo je u načelu prihvatilo Dutkovićeve predloge glede uređenja zagrebačkih groblja i odredilo, da odbor ad hoc dalje na tom pitanju radi, naročito glede otkupa potrebnog zemljišta.

U »Zagrebu« br. 6—1937 na strani 166 priopćili smo, da je Dutković kao zapovjednik drugog bataljuna Narodne garde god. 1848 predlagao u »Odboru sigurnosti«, da se ustroji limena glazba. Tada mu to nije pošlo za rukom. Na sjednici gradskog zastupstva 9. svibnja 1864 predlaže gradski zastupnik Slavoljub Vrbanić, da se u smislu predloga Augusta Dutkovića, iznešenog u gradskom zastupstvu 1861 (kojeg dana nije označeno), sazove odbor, koji bi Gradskom zastupstvu stavio predlog o ustrojenju Gradske glazbe. Vrbanićev predlog je zastupstvo jednoglasno prihvatilo. Iz ovog

Stara knjiga građana zaključena je 25. travnja 1864, kada je u nju poslijednji upisan Dragutin Albrecht tiskar. Građanska knjiga pohranjena je u državnom arhivu, gradski odio.

God. 1864. pokloni knjigoveža E. Mučnjak gradskoj općini umjetnički izrađenu knjigu građana. Ova knjiga bila je izložena na prvoj »Dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoj izložbi« u Zagrebu, koja se je održavala 1864. U toj knjizi upisan je prvi Melkior Schreier, trgovac koji je 16. siječnja 1860. građaninom izabran. Schreier je sa ostalima prepisan iz stare knjige. Zadnji je upisan Josip Pomper odvjetnički perovođa izabran građaninom na sjednici gradskog zastupstva 3. prosinca 1918., uz naplatu građanske pristojbe od 100 kruna.

Na sjednici Gradskog zastupstva 12. studenoga 1864. izručio je gradski zastupnik dr. Mirko Šuhaj po Mučnjaku poklonjenu knjigu građana. Na Šuhajev prijedlog izabran je Mučnjak zagrebačkim građaninom, uz oprost od pristojbe.

Knjiga z a č a s n i h g r a đ a n a osnovana je god. 1861. Prvi je u knjigu upisan D. Seiler, načelnik grada Beča, izabran začasnim građaninom na sjednici gradskog zastupstva 14. lipnja 1859. Poslijednji je upisan, (tekući broj 49), dr. Dragutin Gorjanović-Kramberger izabran začasnim građaninom na sjednici gradskog zastupstva 4. travnja 1927.

se vidi da je Dutković volio glazbu, pa je htio da Zagreb dobije građansku glazbu, koje do tada nije bilo. Što je u tom pitanju dalje učinjeno nije vidljivo. Na sjednici Gradskog zastupstva 11. kolovoza 1864 izvjestio je gradski načelnik Frigan da u Zagrebu postoji civilna i vojna glazba. (Da li je pomenuta civilna glazba bila osnovana u smislu Vrbančićevog predloga, ili je već prije postojala, nije jasno). Načelnik Frigan dalje izvješćuje, da su te dvije glazbe nedostatne za pretstojeću Hrvatsko-Slavonsku gospodarsku izložbu, koja će se otvoriti 18. kolovoza 1864. Uslijed toga predlaže da se ban Šokčević zamoli za dozvolu da u Zagreb privremeno dok izložba traje, dođe glazba vojnog lovačkog bataljuna iz Karlovca. Troškove ove glazbe snosila bi gradska općina. Svaki vojnik-glazbenik dobio bi dvostruku plaću (»Lehnung«) i stan. Iz obračuna vidi se, da je lovačka glazba gradsku općinu stajala 307 for. 80 nč., što je gradsko zastupstvo na sjednici 17. rujna 1864 odobrilo. (Grad. arhiv br. 6397—1864.)

Zanimivi su događaji, koji su se zbili povodom povišenja vinarine (gradske daće na vino). U tim događajima imao je August Dutković stanovitog udjela, bilo kao odvjetnik, a isto tako kao gradski zastupnik. Upoznat ćemo naše čitatelje sa tim događajima, a naročito sa »bunom« koju je povišica vinarine prouzročila.

Gradske potrebe su sve više rasle, naročito zato, što se je Zagreb nakon desetgodišnjeg apsolutizma, koji mu je kočio svaki napredak, vidljivo počeo razvijati u južnom smjeru od Jelačićevog trga i Ilice. Pokazala se potreba uređenja Novog trga (kasnije Zrinjevca). Otvorile su se dvije važne ulice, današnja Praška i Gundulićeva. Imala se otvoriti cesta na novo sagrađeni kolodvor današnja Ljubljanska ulica. Valjalo je urediti novo sajmište na mjestu današnjeg trga Kralja Aleksandra. Uređivalo se je Južno (Štrosmajerovo) šetalište, Lovačka (doljnja Mesnička) ulica. Valjalo je povečati pučke škole, a predležalo je važno pitanje oko otvorenja zajedničkog novog groblja. Izim ovih pitanja počelo se je ponavljati do tada u Zagrebu zanemarena potreba — uređenje gradske kanalizacije. Sa kanalizacijom imalo se je započeti u Ilici. Izim ovih nagomilale su se i mnoge sitnije potrebe. Sve to je iziskivalo mnogo novčanih sredstava, kojih u dostatnoj mjeri nije bilo. Iz zapisnika sjednice Gospodarskog odbora od 3. lipnja 1862, kojoj je predsjedao gradski zastupnik Ivan Bauer, vidimo, da je u god. 1862 u svrhu pokrića gradskog proračuna predviđen prihod od 201.832 forinti, a glavna svota tog prihoda je gradska daća (vinarina), mesarina i sajmovnina u iznosu od 160.000 forinti.

Da se nabave novi gradski prihodi predloži gradsko poglavarstvo da se povisi daća na vino, tako zvana »vinarina«, koja je do godine 1860 iznašala po vedru 1 for. 5 novčića (vedro = 56 litara). Predloženo je povišenje na 2 for. po vedru. Prije nego ćemo opisati »bunu« zagrebačkih krčmara i go-

stioničara protiv povišenja vinarine, priopćit ćemo u kratko razvitak daće na vino, koja je još i danas velik teret kao za krčmare, tako još više za potrošače, jer poskupljuje vino. Pitanje vinske daće gotovo je uvijek na dnevnom redu.

Na 18. rujna 1848 sastao se je gospodarski odbor grad. zastupstva. Sjednici pretsjedao je gradski načelnik Josip Lukšić, zapisnik je vodio Škender Kavić. Raspravljalo se o gradskim dohodcima, koji su sve manji, dok su gradski troškovi sve više rasli. Gospodarski odbor stvorio je odluku da se gradski prihodi moraju povećati. Gospodarski odbor je svoju odluku opravdao »da se sa načeli vezdašnjeg veka veoma slaže da se u tom vremenu jednakosti, svaki također, koj ikakovo samo dobro ovdje uživa, bez svake razlike k — terhu ovog grada u svoj struci doprinese.« Usljed toga predlaže gospodarski odbor da dosadanju vinsku daću nazvanu »petice« imadu plaćati svi građani i stanovnici ovog grada. Sva se privilegija imadu ukinuti. Dotada plaćala se vinarina po »vožama«. Jedna voža sadržavala je 10 vedra. Od svake »vože« plačalo se je 5 groši u ime »peticah«. Po ovima 5 groši nazvala se je ta gradska daća »petice«. Iz izvještaja arendatora gradskih petica Janka Vidanića od 20. studenoga 1848, vidimo, da »petice« nisu plaćali oni plemići, koji su u Zagrebu stanovali, a svoje su vino točili na prodaju. Evo imena tih ovlaštenika: barun Kulmer, Mikšić pl., Regina grofica Sermage, župnik Matković, Vernić pl. i Kiepach pl. Svi skupa istočili su na godinu 1500 vedara vina. (Grad. arhiv br. 2968—1848.)

Na sjednici gradskog zastupstva obdržavanoj 17., 18., 20., 21. i 25. studenoga 1848 pod pretsjedništvom namjesnog suca Janka Kamaufa stvoren je zaključak, da se »petice« na vino imadu pobirati i od plemića. Gospodarskom odboru izdan je nalog, da izradi uvjete pod kojima će se »petice« u arendu dati. Nadalje je zaključeno da se od svakog vedra vina, koje se u grad doveze plati nova gradska daća od 20 krajcara srebra. Ustanovljeno je da se u grad godišnje dovaža 30.000 vedra vina. Tim bi se godišnje ubralo 6.000 forinti srebra novih daća. Gospodarski odbor tu novu daću obrazlaže: »Sverhu najme dohodke varoške, na koliko moguće je, povekšati, mislio je odbor ovaj najti u tome, da se na uvažanje i točenje vina, koji i onako na neobhodno i svakdan potriebite artikuluše nespada, prilično platjane daće metnu.« »Slovenski Jug« od 18. listopada 1848 donaša, da je magistrat uveo novu vinsku daću, tako da bi »polič« (jedna i pol litre), poskupio za 2 krajcera šajna. Ova vinska daća uzbunila je sve gradske žitelje.

Godine 1852 nastade opet preokret u plaćanju vinske daće. Gradsko zastupstvo na sjednici 28. svibnja 1852 zaključi novu daću na vino, koja se je od 1. lipnja imala plaćati i to forint po vedru (današnjih 56 litara). Ujedno je zaključeno, da se ta gradska daća dade u zakup za godišnju svotu od 19.101 for. Gradski načelnik moli zagrebačkog župana, da za novu gradsku

daću kod banske vlade ishodi potvrdu. (Urudž. zapisnik od 6. svibnja 1852 br. 1271.)

Zagrebački kaptol podnio je na zagrebačkog župana pretstavku, u kojoj prigovora uvedenju te daće, obziron na svoje pravo pobiranja daće od vina koje se je temeljilo na zak. čl. VI—1832. Zagrebački župan odredbom od 17. svibnja 1852 br. 2995 poziva gradsku općinu, da se o molbi Kaptola očituje, što je 17. svibnja 1852 učinjeno. (Uručb. zap. od 17. svibnja 1852 br. 1372.)

Podneskom od 7. lipnja 1852 odstupio je Kaptol svoje pravo pobiranja vinske daće gradskoj općini i to od 1. lipnja 1852 do 1. lipnja 1853 za svotu od 212 for. srebra, što je Kaptolu isplaćeno po gradskoj peneznici 18. lipnja 1852. Time je spor gradske općine i Kaptola u pogledu pobiranja nove vinske daće dokrajčen. (Uručb. zap. od 10. lipnja 1852 br. 1602.)

God. 1852 ugovorila je gradska općina sa zagrebačkom Nadbiskupijom otkup prava točenja vina i to od 1. lipnja 1852 do 1. lipnja 1854. Otkupnina iznašala je godišnje 1500 for. (Grad. arhiv br. 6849—1862.)

Iz spisa br. 1619—1852 vidi se da je gradska općina za pobiranje vinske daće od c. kr. satništva zamolila redarstvenu asistenciju. Iz toga proizlazi da zagrebački krčmari nisu baš drage volje plaćali novu vinsku daću.

*

* *

Vraćamo se na događaje koji su zaredali između godine 1860 i 1863, a sve poradi povišenja vinarine. Povišica je među zagrebačkim krčmarima i gostioničarima prouzročila veliku uzbunu. Zagrebačka purgerija priključila se tome nezadovoljstvu, bojeći se da povišica vinarine ne poskupi vino u krčmama. Gradsko poglavarstvo i zastupstvo imalo je mnogo neprilika i posla sa nezadovoljnicima. Konačno je spor oko povišice raspravljen u zagrebačkim novinama.

Svi ti događaji zanimivi su, te nam predočuju kakovo je bilo shvaćanje oko šestdesetih godina prošlog stoljeća u komunalnim pitanjima.

Naveli smo razloge koji su gradsko poglavarstvo ponukali da je 1860 poseglo za povišenjem vinske daće. Nakon svestranog raspravljanja gradsko zastupstvo na sjednici 15. rujna 1860 zaključi da se od 1. studenoga 1860 vinarina povisi od 1 for. 5 novčića na 2 forinta. Taj zaključak je namjesničko vijeće odobrilo 1. studenoga 1860 br .16.857. (Grad. arhiv 1147—1860.)

Protiv ove povišice uložilo je udruženje krčmara i kavanara ili kako se e službeno njemački zvalo »Agramer Wirths- und Kafféesieder Vereines.[17])

[17]) »Agramer Wirths und Kaffèesieder Vereines« izdavao je svake godine izvještaj o svom radu, štampan u knjižici »Rechnungs und Standes-Ausweis«. Kako su tadanji zagrebački gostioničari i kavanari bili većinom stranci, ponajviše

utok na namjesničko vijeće i na Dvorsku kancelariju u Beču, koja je utok riješenjem od 18. travnja 1862 br. 625 zabacila. — Kako daljnjeg pravnog lijeka protiv povišene vinarine nije više bilo, to su krčmari i gostioničari načinili pretstavku na samog kralja u Beč.

Utoke potpisali su Matija Prukner, pretsjednik Udruženja i potpredsjednik Josip Hengl. (Grad. arhiv br. 2871—1862.)

Kod sastavka tih utoka i pretstavki imao je udjela Dutković. Vidit ćemo da je radi toga imao neugodnosti, a i novinske polemike nije manjkalo.

Njemci, to je u njihovom društvu vladao njemački jezik. Iz ostavine Ivana Privore, koji je bio dugogodišnji društveni tajnik (vidi »Zagreb« br. 6—1936.), primili smo nekoliko godišta tih »Ausweisa«. Od 1868. do 1879. »Ausweisi« su štampani na njemačkom, a dalje na hrvatskom jeziku. U godištu 1868. vidimo, da je na čelu društva kao počasni pretsjednik Matija Prukner, vlasnik svratišta »zum weisen Ochsen« u Ilici (sada br. 44 i 46). Kasnije se je to svratište kada je novo sagrađeno vodilo pod imenom »Hotel Prukner.« Pozor od 3. prosinca 1885. donaša da je svratište »zum weisen Ochsen« staro petdeset godina. Prukner je kuću u Ilici br. 730 kupio od Ivana Šebešića kupoprodajnim ugovorom od 12. listopada 1859., za 5404 for. srebra. Iste godine je kuću preuredio za gostionu i svratište. God. 1861. prizidao je dvorišne zgrade. God. 1886. sagradi udova Antonija Prukner (žena Matije), novu dvokatnu kuću na ulicu. Gradnju je izvršio graditelj Kuno Weidman.

Društveni pretsjednik bio je Franjo Weiss, vlasnik »Narodne Kavane« na Jelačićevom trgu (sada palača Singer). Potpredsjednik je bio Leopold Margretner vlasnik »Kaptolske pivane« u Tkalčićevoj ulici broj 14. Ta pivana se i danas pod tim imenom vodi. Društveni kontrolor bio je Ivan Osvald, svratištar »zur ungarische Krone« u Ilici br. 6 kasnije »Grand Hotel« kojeg je god. 1890. sagradio tadanji vlasnik Lavoslav Schwartz. graditelj bio je Kuno Weidman. Odbornici su bili Dragutin Rosenkranz, svratišta »zum goldene Lamm« u Nikolićevoj ul. 7, Franjo Grohmann »svratištar Lovačkom rogu«. »Agramer Zeitung« od 28. lipnja 1836. oglašuje, da je Leopold Pflatzer, dosadanji gostioničar »zur Goldene Kanne« od 11. srpnja 1836., preuzeo svratište »zum Konprinzen«, koje se je nalazio u Gornjoj ili broj 955 (sada br. 14). Ujedno javlja, da će to svratište promjeniti ime, da će se od sada nazivati »zum Jägerhorn«. (Prema tome je 1936. prošlo 100 godina, što je svratište »Lovački rog« dobilo svoje sadanje ime.). Kuću »Lovačkog Roga« kupio je glasom ugovora 18 travnja 1850 Mato Irgolić od Josipa Ramleitera, za 15.000 for. Ovaj kup je odobren na sjednici gradskog zastupstva 19. travnja 1850. (Grad. arhiv br. 1095—1850). Iz ugovora se vidi da je Irgolićeva kuća sa »ishoda« graničila sa kućom gostione »zum schwarzen Adler.« O Mati Irgoliću pisali smo u »Zagrebu« broj 12—1935.

Nadalje su upisani: Ferdinand Luks, gostioničar u kupalištu »Johannis Bad« u Novoj Vesi br. 23 i Josip Hengl, svratištar »Hotel Keršić« u Karlovcu. Oko godine 1860. bio je Hengl vlasnik svratišta »zum ungarische Krone« u Ilici br. 6.

Donijet ćemo imena članova »Agramer Wirths und Kaffèesieder Vereina«, koji su bili vlasnici znamenitijih zagrebačkih gostiona i svratišta: Gabriel Nemeth, gostioničar »K Lipi« u Nikolićevoj ulici broj 13, Ivan Rohn, gostioničar »Fortuni na Markovom trgu. Gostiona »Fortuni« nalazila se je u staroj kući na uglu Markovog trga i Kamenite ulice. U »Agramer Zeitungu« od godine 1830. oglašuje Franjo Gösch da je na novu godinu 1833. preuzeo kavanu »Fortuni«. Antun Pekar, gostioničar »Sidru« u Vlaškoj ulici. Julijana Pidutofsky, gostioničarka »Gradske pivovare« u Gajevoj ulici (sadanja Varoška pivnica), Anton Veitlić, svratištar »K Meksikancu« u Frankopanskoj ulici 12, gdje su ponajviše odsjedali talijanski trgovci konja. Janko Gorenc, gostioničar »Franz Josef Gartena« u

Kako nezadovoljni krčmari i gostioničari nisu htjeli plaćati povišenu vinarinu, to je protiv njih uporabljen ovršni postupak. Izgleda da niti ova mjera nije omekšala nezadovoljnike. Gradsko poglavarstvo obratilo se 16 lipnja 1862 na c. k. vojno zapovjedničtvo za vojnu pomoć protiv neposlušnih krčmara i gostioničara. Namjesničko vijeće preporučilo je Gradskom poglavarstvu, odpisom od 20. lipnja 1862 br. 8551, da ne posiže za najstrožim sredstvom — vojskom — već »da sa domaćim silama« svlada otpor nezadovoljnika. Gradsko poglavarstvo izvjestilo je Namjesničkom vijeću, da je ovršni povjerenik Škender Krčelić prigodom pro-

Novoj Vesi broj 86, (vidi opis u »Zagrebu« broj 7 i 8—1935). Franjo Krežma slastičar i kavanar na Jelačićevom trgu broj 1, (vidi opis »Zagreb« broj 10—1935). Ivan Privora gostioničar u Ilici broj 4. Dragutin Scheiner, gostioničar na kolodvoru, (danas kolodvor »Sava«). Franjo Held gostioničar »Methkelleru« u Vlaškoj ulici kraj crkve sv. Martina. Ivan Schroif, gostioničar u Maksimiru, (danas gostiona Šarić). Vinzenz Leferl svratištar »caru Austrijanskom« u Ilici br. 4. Svratište »Car Austrijanski« postojalo je već u god. 1838. Anton Marsanich, restaurater oglašuje u Inteligenz-Blatu »Agramer Zeitunga« 17. travnja 1838. da svratište »Car Austrijanski« imade 15 soba za putnike. Zatim lijepu sobu za blagovaonu i biliar. Iz tog svratišta odilaze putnička kola na Rijeku i Peštu, a isto tako tamo iz tih mjesta dolaze. Kuću »Cara Austrijanskog« koja je tada nosila broj 960, kupili su ugovorom od 2. svibnja 1850. David i Tereza Blum od Hieromina Beera u Beču za 40.000 for. Pošto prodavaoc Beer nije bio u Zagrebu, to je on za sklopljenje kupoprodajnog ugovora opunomoćio dra Leopolda Schönsteina, liječnika u Zagrebu. Beer je potpisao punomoć pred Metropolitanskim Kaptolom u Beču 16. travnja 1850. Kupovnina isplaćena je u srebrnim »cvancigama«. Tri komada »cvanciga« vrijedile su jedan srebrni forint. Kupoprodajni ugovor potpisan je pred tadanjim gradskim načelnikom Kamaufom. Ovaj kup došao je pred gradsko zastupstvo. Na sjednici 3. svibnja 1850. uložio je gradski pućnik Tomislav Cuculić protest protiv ugovora iz razloga što Židovi po tadašnjim zakonima nisu imali pravo kupovanja ni posjedovanja nekretnina u ovoj Kraljevini. Ustanovljeno je, da novih zakona neima, koji bi taj stari zakon mijenjali. Konačno gradsko zastupstvo zaključi, da se Cuculićev protest u zapisnik ubilježuje, ali se svedočanstvo (legalizacija) potpisa stranaka dozvoljava. Prenosna taksa plaćena je sa 800 for. (Grad. arhiv br. 1229—1850.).

Blum David bio je pretsjednik Izraelitičke bogoštovne općine. Radi slaba zdravlja položio je tu čast početkom svibnja 1853. O tom je izvjestio gradsko poglavarstvo 2 svibnja (Uruč. zapisnik br. 1344—1853.) Umro je 24 siječnja 1854. Njegov dio prešao je na djecu. Ovi su sa majkom Terezijom ugovorom od 28. prosinca 1864. prodali kuću »Car Austrijanski« Emanuelu Priesteru. U to vrijeme je kuća imala broj 771 (Gornja Ilica). God. 1865. srušio je Priester staru kuću, te mu je graditelj Klein sagradio novu. Obitelj Priester prodala je 1889. novu kuću trgovačkoj tvrdci Kastner i Öhler. Ovi su dio kuće upravo prije rata preuredili za trgovačke svrhe. Poslije rata dogotovljena je pregradnja ostalog dijela kuće po nacrtima arh. Ignaca Fischera.

Nadalje je upisan Biagio Novak gostioničar »K crnom Orlu« u Frankopanskoj ulici, (sada Bednjanec). »Pozor« od 3. prosinca 1885. donaša vijest o stogodišnjici gostione »Zu schwarzen Adler« koja je gostiona otvorena u Ilici na mjestu, gdje se sada nalazi kuća br. 12 koju je god. 1878. sagradio Emanuel Priester. Nadalje dolazi Ivana Karas gostioničarka »Bijeloj ruži« u Vlaškoj ulici. Ta gostiona bila je u kući, koja je srušena radi otvorenja Kurelčeve ulice.

vedbe ovrha kod krčmara u gornjoj Ilici na takav odpor naišao, da ga nije bilo moguće svladati domaćim silama (redarstvom). Oko 40 krčmara, koje je poduprla znatiželjna svjetina, zgrnuli su se i priječili izvršenje ovrhe. Jedan krčmar naznačio je na vratima svog stana kredom križ kao među preko koje ovršni povjerenik ne smije koraknuti, ako ne želi, da ga van baci. Ovakav otpor se nije mogao svladati sa gradskom stražom, jer od 23 pandura samo su 7 nevaljanim puškama proviđeni. Izim toga neimadu bajoneta. Bezuvjetno je potrebna vojnička pomoć od 12 momaka, sa jednim podoficirom. Vojnici će spremni stajati u prostorijama Gradske vijećnice. Broj vojničke priprave mogao bi se povisiti najviše do 30 momaka, a uporaba priprave trajala bi najviše 14 dana, dok se zaostala vinarina utjera. (Grad. arhiv broj 3927-1862.)

Namjesničko vijeće odpisom od 26. lipnja 1862. br. 8793 konačno je pristalo da se Gradsko poglavarstvo posluži vojničkom pripravom, ali uz opasku da se priprava upotrebi samo u krajnom slučaju. (Grad. arhiv br. 4095-1862.)

Iz izvještaja Gradskog poglavarstva podnešenog Namjesničkom vijeću vidimo da su krčmari i gostioničari pravili pritisak na Gradsko zastupstvo radi sniženja vinarine. Na sjednice Gradskog zastupstva dolazili su u povorci na stotine, te su bučili i smetali raspravljanje. Uslijed toga morale su se sjednice prekinuti i zaključiti. Gradsko poglavarstvo predlaže, da se u prvom redu kolovođe tih nereda prisile, da povišenu vinarinu uplate. Iza ovih došli bi na red ostali dužnici, kojih je već bilo do 400. U istom izvještaju Gradsko poglavarstvo navađa, da se protiv povišenja vinarine bune najviše oni krčmari i gostioničari, kod kojih je vino najskuplije. Nadalje je poglavarstvo naznačilo kolovođe »birtaške bune« i predložilo koliko bi se svakom pojedincu poslalo vojnika, kada se ovrha provađala bude: Josipu Henglu 4 vojnika, Matiji Prukneru 3 vojnika, Gjuri Gjurinu u Novoj Vesi 5 vojnika, Đuri Graheku u Dugoj ulici 4 vojnika, Jakobu Vidoviću na Jelačićevom trgu 2 vojnika, Antunu Petkoviću u Dugoj ulici 2 vojnika. Josipu Šroifu u Bolničkoj (Gajevoj) ulici 8 momaka. Za Šroifa je naročito rečeno da je on jako silovite ćudi, pa bi k njemu trebalo poslati čak i 12 vojnika. Konačno podkrijepljuje Gradsko poglavarstvo svoj izvještaj sa zanimivim razlogom te kaže: »Izim toga uči iskustvo, koje visoka vlada u Ugarskoj učinila, da se u slučaju, kada se ciela koja klasa pučanstva platjanju poreza protivi, najsigurnije i najprećim putem sverha vojničkom overhom dokućuje.« (Grad. arhiv br. 4440-1860). Iz ovog opisa se vidi da je »birtaška buna« doista dosegla visoki stepen, a stvar se je pogoršala time, što je građanstvo »bunu« podupiralo.

Konačno je c. K. vojno zapovjedništvo dopisom od 24. srpnja 1862 br. 1916 naložilo mjesnom zapovjedništvu da Gradskom poglavarstvu

stavi na raspolaganje 36 vojnika, koji bi bili priprava kod provađanja ovrha. Ujedno bi pomogli vršiti i stražarsku službu. Zakupnik gradskih daća, Martin Hočevar, dobio je nalog, da zaostalu vinarinu strogo utjera. (Grad. arhiv br. 4819-1862). Ovrha pomoću vojske provedena je kod navedene osmorice kolovođa.

Energičan postupak gradskog poglavarstva smekšao je i ostale nezadovoljnike. Na 5. kolovoza 1862. pristupi na gradsko poglavarstvo pred senatora Adolfa Hudovskija 140 zagrebačkih krčmara i gostioničara, te su zapisnički molili da im se dozvoli da zaostalu vinarinu obročno uplate. Iz ovog zapisnika se vidi, da je za zaostatke vođa otpora protiv povišene vinarine, Matije Pruknera, Josipa Hengla, Antuna Petkovića, Gjuru Graheka i Janka Šroifa, jamstvo preuzeo zakupnik gradske pivovare Leuzendorf. (Grad. arhiv br. 4818-1862).

Naveli smo da je kod »birtaške bune« imao dosta udjela odvjetnik i gradski zastupnik August Dutković. Kao odvjetnik davao je krčmarima i gostioničarima savjete, a kao gradski zastupnik otvoreno se je na sjednicama Gradskog zastupstva zauzimao za krčmare i gostioničare. Uslijed takovog stanovišta došao je Dutković u sukob sa cijelim zastupstvom, a govorilo se je po Zagrebu da sve žalbe i utoke protiv povišice vinarine izrađuje Dutkovićeva odvjetnička pisarna.

Najžešća buna protiv Dutkovića digla se je zato što su gostioničari Matija Prukner, Ana Rosenkranz, Franjo Papeš, Ivan Vidović i Josip Štimac na 7. listopada podnjeli molbu na c. k. Ministarstvo financija u Beču, (primljena kod ministarstva 12. listopada 1862. br. 56.535). U toj molbi predlažu ministarstvu da bi ono preuzelo ubiranje daće na vino, kako je to uvedeno u ostalim gradovima carevine Austrije. Ministarstvo ustupilo je tu molbu na nadležnost Namjesničkom vijeću, a ovo ju je poslalo Gradskom poglavarstvu gdje je primljena 27. studenoga 1862. Povodom te molbe sastao se je Gradski gospodarski odbor, te je u sjednici 7. prosinca 1862 oštro osudio čin Pruknera i drugova. Okrivio ih da su ministarstvu financija htjeli izdati interese grada Zagreba. Gospodarskom odboru predsjedao je gradski zastupnik Anastas Popović, zapisnik je pisao gradski senator Hudovski. Prisustvovali su grad. zastupnici Bauer, Egersdorfer, Mihić i Barbot. Zaključak gospodarskog odbora glasi: »Buduć, da se iz ove molbenice vidi, da su zagrebački krčmari naumili bili izdati interese grada u kojem živu, iz puke želje za osvetom radi toga, što jim Gradsko zastupstvo neizpuni neosnovana zahtevanja u obziru vinske dače, jasno je, da se taj njihov čin zabilježiti mora među pokuse nevriedne i sramotne te da valja uslied toga žigosati žigom izdajstva vlastita doma. Radi toga predlaže Gospodarski odbor, da se u zapisnik stavi i putem novinah obnaroduje negodovanje nad ovim učinom i da se molbenica povrati sa ukorom što oštrijim.« (Grad. arhiv br. 7554-1862).

Gradsko zastupstvo na sjednici 19. siječnja 1863 § 3 raspravilo je predlog Gospodarskog odbora i stvorilo zaključak, da se Matija Prukner i Dragutin Rosenkranz, (koji su posjedovali građansku čast), kazne tako, da im se oduzme građanstvo grada Zagreba. »Pozor« od 21. siječnja 1863 osuđuje gostioničare i kaže da je zaključak gradskog zastupstva sasma pravedan.

Radi ove stroge kazne, koja je na krivce bacila žig izdajstva i oduzela im najsvetije pravo domaćinstva jednog grada, moli Matija Prukner, za sebe i Rosenkranza, da im se kazna oprosti. U molbi od 29. siječnja 1863 izgovara se Prukner, da je molbu na Ministarstvo Financija doduše potpisao, ali je to učinio u brzini, a da nije molbu ni pročitao. Nadalje kaže, da je vidio, da su ju i drugi krčmari i njegovi sugrađani potpisali, pa ne bi »uputno bilo, dočim sam svigdi i ovom pitanju š njimi išao, da ih kod ove molbenice ostavim.« Prukner dalje navađa, da neima veće kazne nego što je oduzeće građanstva, a naročito za njega koji je od 1838 žitelj, a od 1839 građanin grada Zagreba. (Grad. arhiv br. 740-1863).

Gradsko zastupstvo raspravilo je Pruknerovu molbu na sjednici 29. siječnja 1863 te ju ustupilo pravnom i gospodarskom odboru, uz poziv da ti odbori podnesu prijedlog o ukinuću zaključka o oduzeću građanstva. Do donošenja novog zaključka gradskog zastupstva, kazna je »in suspenso« stavljena. (Grad. arhiv br. 740—1863.) Konačno je molba predana političkom odboru. Na predlog tog odbora zaključi Gradsko zastupstvo na sjednici 19. rujna 1863 da se odustaje od kazne ukinuća građanstva Matiji Prukneru i Dragutinu Rozenkranzu, »koji se za svoj nevriedni čin pokajahu«. (Grad. arhiv br. 2349—1863.)

Iz istražnog postupka protiv Pruknera i drugova, a naročito radi pisanja molbe na Ministarstvo Financija, izašlo je na vidjelo da je ta molba sastavljena i pisana u odvjetničkoj pisarni Augusta Dutkovića. U »Pozoru« od 26. veljače 1863 odbija Dutković Pruknerove tvrdnje, da je molbu na Ministarstvo Financija nepročitanu potpisao. Dutković izjavlja da će Pruknera sudbeno progoniti. Ujedno najavljuje da će uspjeh sudbenog postupka u »Pozoru« saopćiti. Dutković se sa zaključkom gradskog zastupstva od 19. siječnja 1863, kojim je Prukneru i Rozenkranzu oduzeto građanstvo smatra lično pogođen, te protiv zastupstva podnaša tužbu na Namjesničko vijeće. Ujedno zahtjeva da se kod gradskog poglavarstva povede istraga radi ustanovljenja da on (Dutković) kao gradski zastupnik nije stajao u vezi sa krčmarima, već tekar onda, kada se je odrekao časti gradskog zastupstva, dakle poslije 16. lipnja 1862. Nadalje Dutković tvrdi, da je on bio protiv molbe na Ministra financija, ali ga krčmari nisu slušali. Dapače kada je tu molbu sastavio, rekao je Prukneru i drugovima, da stvar dobro promisle, jer on (Dutković) tu molbu neće priznati kao svoj sastavak. Nadalje Du-

tković navađa da je on bio samo zato da Ministarstvo financija vodi upravu gradske daće. Molba je pisana njemačkim jezikom zato jer Ministarstvo financija tim jezikom ureduje.

Dutkovićeva pritužba na Namjesničko vijeće pročitana je na sjednici Gradskog zastupstva od 26. ožujka 1863. Gradski načelnik Frigan, (sa kojim je Dutković bio u zavadnji), predlaže da se zastupstvo u opće ne upušta u raspravu o Dutkovićevoj tužbi, makar »i više za zastupstvo uvredljivih stavakah zadržava«. Gradsko zastupstvo nije o tužbi raspravljalo, već je povjerilo gradskom načelniku da on taj predmet dalje shodno riješi. (Grad. arhiv br. 1913—1863.)

Gradsko poglavarstvo stavilo je Namjesničkom Vijeću predlog, da se Dutkovića radi toga što je u pritužbi uvrijedio Gradsko zastupstvo, svakako kazni. Prema propisima carske naredbe od 1854 neka Namjesničko Vijeće delegira, koje drugo gradsko poglavarstvo u Hrvatskoj i Slavoniji, koje bi na temelju predloženih spisa protiv Dutkovića istragu provelo. (Grad. arhiv br. 3353—1863.) Namjesničko Vijeće saopćuje Gradskom poglavarstvu da je provedenje istrage protiv Dutkovića povjerilo Karlovačkom gradskom sucu Obradoviću. (Grad. uručb. zap. br. 7116—1863.) Spis o uspjehu istrage ne postoji, pa stoga nije poznato kojim uspjehom je istraga završena.

Oton Šik, rav. Međunarodne banke: (Nastavak.)

ZAGREBE – ŠTO POSTADE OD TEBE

U prvom članku pod gornjim naslovom nastojao sam prikazati čitatelju sliku Zagreba kakav je bio devedesetih godina prošlog stoljeća.

Sve ono što sam naveo u pogledu nepotpunosti, netočnosti i, konačno, laičke obradbe postavljene teme, vrijedi u još većoj mjeri za ovaj drugi dio, s razloga, što mi, kraj izvanredno naraslog gradiva, ne stoje na raspolaganju službeni podaci. Ni ovaj članak ne pretstavlja prema tomu nikakovo točno kazalo s vjerodostojnim brojkama, već su ove sabrane s brda s dola, kako ih je bilo najbolje moguće naći u raznim godišnjim izvještajima, spisima i almanasima. No budući da se u ovim razmatranjima ne radi toliko o točnosti podataka koliko o tomu, da se vidi razmjerno porast pojedinih stavaka, to držim da će i ovako poslužiti svojoj svrsi.

II. ZAGREB GODINE 1937.

Već u pogledu broja stanovništva Zagreba g. 1937. teško je doći do brojke, koja bezuvjetno odgovara stanju činjenica. Posljednji popis pučanstva obavljen je prije cca. 7 godina. Konačni rezultat, koji je bio

objavljen nakon dužeg oklijevanja, i to 185.581 stanovnika, nije se smatrao nepobitnim, već se općenito smatra, da je broj pučanstva tada iznašao barem 10% više od navedenog, t. j. oko 205.000.

Računamo li, da je populacija narasla za posljednjih sedam godina samo za prirodni prirast t. j. za 10%, već bi broj stanovništva iznašao 225.000. Sigurno je, međutim, da je doselenje — kako iz zemlje tako iz inozemstva — u ovo vrijeme bilo prilično intenzivno, pa se smatra, da i taj porast iznosi daljnjih 10% prvobitne brojke, tako da broj današnjeg stanovništva Zagreba iznosi najmanje 250.000 duša, prema 40.268 godine 1891.

Površina što je zaprema današnji Zagreb razdijeljena je u 30 gradskih orientacionih kotara. Prije 45 godina zapremao je izgrađeni Zagreb prostor današnjih prvih triju kotara, a i taj ne preko čitave njihove zapremine, pa se prema tomu povečao za onu površinu, koju danas čine ostalih 27 kotara. Ne će biti pogrješna tvrdnja, da se kompleks povećao otprilike onoliko puta, koliko i broj kotara, t. j. od 3 na 30 odnosno da se podeseterostručio.

Da se jasnije uoči, kako je nastalo to povećanje, nije potrebno poimence nabrojiti nove komunikacije, jer bi to, prvo, premašilo okvir ovoga članka, a drugo, što njihova imena nalazimo u svakom popisu. Osim toga izgubio bi se u prevelikom obilju svaki pregled. Navest ćemo tek nove dijelove grada sa njihovim glavnim i karakterističnim ulicama, a svaki poznavalac Zagreba stvorit će si lako sam predodžbu o nastalim promjenama. Kod toga treba primijetiti, da novi, veći Zagreb nije nastao pripojenjem već otprije postojećih predgrađa, poput većine drugih gradova, već uglavnom ostvarenjem posve novih četvrti. Počet ćemo sa g. 1892. i proći ćemo letimice vrijeme do današnjeg dana, ne pridržavajući se kod toga točno kronološkog reda.

U godinama iza otvorenja nove željezničke stanice dovršena je izgradnja zapadne strane današnjeg Štrosmajerovog i Tomislavovog trga. Nekako u isto doba započelo se gradnjom kuća na Prilazu i to većinom jednokatnih. Nastaju ulice zapadno od Frankopanske, do zgrada vojarna i to Dalmatinska, Medulićeva, Kačićeva, Primorska, Kolodvorska i Ciglana. U sredini Sveučilišnog trga podignuto je impozantno Hrvatsko narodno kazalište, te je čitav onaj kraj poprimio osobito otmjeno lice. Nešto dalje, jugozapadno, na sjenokoši u jarku, gdje se igrao prvi nogomet, podignuta je zgrada srednjih škola, koja je predstavljala za ono doba vanrednu tekovinu, a imala kao jedna od prvih centralno grijanje i to na vruću paru. Na starom pak t. zv. »Theatergrundu« (blok Ilica—Margaretska—Jelačićeva—Bogovićeva ulica) dižu se palače I. Hrv. štedionice, Hrv. eskomptne banke, te još nekoje privatne zgrade. Grade se

i pojedine vile na Josipovcu, u Jurjevskoj ulici i t. d. Slijedi za ono vrijeme prilično živahna građevna djelatnost.

To je vrijeme, kad je Hipotekarna banka, a za njom i drugi novčani zavodi, kao I. Hrv. štedionica i Hrv. eskomptna banka, omogućila davanjem dugoročnih amortizacionih zajmova do 50% vrijednosti, gradnju onima, koji su raspolagali samo polovicom potrebne glavnice.

Otvaraju se ulice istočno od poteza Zrinjski trg — današnji Štrosmajerov i Tomislavov trg, koji su u međuvremenu također do kraja izgrađeni, a to su: Palmotićeva, Đorđićeva, Hatzova, Šenoina i Vrhovčeva ulica. Mnogo kasnije Mrazovićeva i Amruševa ulica, te zapadno od prije navedene crte: Trenkova, Žerjavićeva, pa Mihanovićeva, Haulikova, Kumičićeva i Vodnikova ulica, Starčevićev, Mažuranićev i Marulićev trg. Nove su kuće tada većinom već dvokatne, sporadično i trokatne.

Banka za trgovinu i obrt pravi prvi pokus sa izgradnjom grupa kuća za jednu i dvije obitelji na zemljištu Kronfeld u današnjoj Bosanskoj ulici, no taj pokus tada još ne nalazi odziva, te je većina tih objekata ostala neprodana. Neko je vrijeme spao interes, te je uslijed toga nastala stagnacija građevne djelatnosti. Izvanrednu pobudu daje opet Hrvatska banka za promet s nekretninama, — osnovana u tu svrhu od gore navedenih triju hipotekarnih zavoda, — izgradivši tridesetak dvo- i trokatnica i to redovito u do tada još nikako ili slabo izgrađenim dijelovima grada. Po primjeru ove banke redovito su privatna lica u najkraće vrijeme izgrađivala prazna zemljišta oko njenih nekretnina.

Mošinskoga ulica, koja pretstavlja otmjenu četvrt vila, a izvedena je prva u odugim serpentinama, predaje se izgrađivanju.

Zemljište stare plinare — poslije njena premještenja na istok u Radničku cestu — parcelira se, pa se još neposredno prije početka svjetskog rata diže na njemu nekoliko reprezentativnih trokatnica.

Za vrijeme rata i još dvije, tri godine iza njega vlada zastoj. Ali uslijed silne oskudice stanova prouzročene među ostalim i pojavom nagona selenja provincije u što veće gradove, a pogotovo u naš grad, nadograđuju se pojedini katovi na mnogim i mnogim postojećim kućama.

Zakon o dioničarskim društvima traži da ova izvedu za svoje namještenike odgovarajuće vlastite nastambe. To daje poticaja za gradnju većih radničkih i činovničkih kuća.

Ukazuje se potreba modernih hotela, kojoj je udovoljeno izvedbom velegradskog »Esplanada« u Mihanovićevoj ulici, do kojega se doskora diže palača Središnjeg ureda za osiguranje radnika.

Istodobno se pojavljuje i tendencija za gradnju malih obiteljskih objekata sa strane pojedinaca i grupa.

Novi imeci u vezi sa inflacijom traže stalni placement. Javlja se vri-

jeme nezapamćene konjunkture. Val građevne djelatnosti preotima golema maha. Nedostaje ali prikladnih zemljišta. Gradska općina se odluči da parcelira Sajmište. Kao prvi se predaje izgradnji dio istočno od Draškovićeve ulice, i to Račkoga ulica — produžena Boškovićeva ulica do Radišine ulice.

Ovdje, na uglu Račkoga ulice i Martićeve ulice postavljena je palača Zagrebačke burze kao neka kapija, koja vodi u novi Zagreb, odnosno kao simbol novog vremena što se pojavilo. Na arealu gdje je još nedavno tekao potok Medveščak, grade se kuće mnogo šire i više od dotadanjih. Propisano je da glavni vijenac treba da bude u visini od 17 i pol m., a što je preko toga, da bude izvedeno u obliku potkrovlja.

Gradska štedionica doprinaša davanjem hipotekarnih zajmova na širokoj osnovi odlični udio izgradnji Zagreba u ono doba.

Kao kontrast ovim impozantnim gradnjama diže mali čovjek istodobno, tako reći preko noći, na drugom kraju grada, na prostoru stare Trešnjevke (naznačene kao takove već u mapama od 1856 g. i prije), Horvata i Ciglenice bezbroj nastamba, mnoge od njih bez građevne dozvole. Nastaje kolonija, koja se doskora pretvorila u važnu gradsku četvrt: današnju Trešnjevku, sa glavnim cestama Tratinskom, Ozaljskom i Selskom, a sa pučanstvom od preko 40.000 duša, nastanjenih u nekih 80 ulica i uličica.

Na istoku, s jedne i druge strane potoka Laščinšćaka, širi se četvrt malih, dijelom slobodno smještenih jedno- i dvokatnih kuća: Pešćenica. Prije nekoliko godina bilo je tu više tih Pešćenica, prva, druga, treća itd., labirint uličica, u kojima su se »stranci« iz grada teško snalazili. Danas je sve to uređeno i ostavlja sa glavnom ulicom Zvonimirovom, te Rakovčevom, Štoosovom, Sermažovom itd., dojam posebne varoši vila, koja kao da i nije u Zagrebu.

Kompleks Klaićeva — zatim uzduž pruge Kolodvor Sava — Glavni kolodvor, Željeznička, Kršnjavoga, Jukićeva, Crnatkova ulica izgrađen je na sjevernoj strani lijepim četverokatnim stambenim zgradama. Stranca se ugodno doimlju ove moderne ulice, kad doputuje prvi puta u Zagreb.

Nadbiskupski vrtovi na prostoru od 14.800 četv. m. između Vlaške, Klaoničke i Martićeve ulice, izgrađuju se također, te na njima nastaje najveći sklop stambenih kuća u Zagrebu: Palača Nadarbine zagrebačke nadbiskupije, sa 222 stana i 19 lokala, (nazvana »Vatikan«.) Kukovićeva kuća zaprema zemljište od 3.996 četv. m., a ima uz »Prehranu« još oko 50 stanova.

Sjeverno od Ilice, na svim obroncima Zagrebačke gore, na kojima su nekada stajale s lijeve i desne strane vijugavih, teško prohodnih cesta pojedine potleušice ili mala gospodarstva sa stajama itd., zapaža se živa

djelatnost. Grade se ceste, provodi kanalizacija, dovađa se voda, uvađa električna rasvjeta, asfaltiraju pločnici.

Černomerec, Sv. Duh, Šestinski dol, Antunovac, Vrhovec, Vinogradska cesta, Jelenovac, Istarska, Bosanska, Hercegovačka, Buconjićeva ulica, Pantovčak, Rokov perivoj, Tuškanac, svako ime po jedna četvrt vila sa bezbroj spojnih ulica. A vila do vile, dijele ih samo vrtovi i nasadi pred njima i između njih.

Prolazeći ovim predjelima pitaš se u čudu, da li je to isti onaj Sv. Duh, po kojemu smo se verali kao đaci, da li je ta Buconjićeva ulica onaj Radoševićev brijeg, po kojega smo se gudurama mi »rauberi« skrivali pred »pandurima«, kad su nas svuda proganjali?

Nakon izgradnje prvog dijela zemljišta Sajmišta slijedile su dalnje četvrti. Dolaze na red parcele južno od trga kralja Petra do Krešimirovog trga, sa Beogradskom, Križanićevom, Švearovom, Erdedijevom, Solovljevom i drugim ulicama, sve do produljene Branimirove ulice.

Prilazi se i izgradnji zloglasne Laščine, tamo na »divljem istoku«. Nastale su nove ceste, ulice, trgovi. Ovdje vodi desetak manjih ulica, koje spajaju Vlašku ulicu odnosno Maksimirsku cestu sa Petrovom ulicom. Potonja se preobrazuje od prašne ceste pune jama i jaraka, sa nakrivljenim plotovima i neizgrađenim šikarjem u urednu gradsku ulicu, gdje stoji kuća do kuće. Od Petrove se pak ulice dijele na sjever Vočarska cesta, Horvatovac, Srebrnjak, Zajčeva ulica te Jordanovac i Lavščinska cesta. Sve jedna ljepša od druge. Zatim Rebar — na kojem je započeta gradnja Bolnice, — Barutanski jarak i, konačno, Bukovačka cesta, sve ove opet isprepletene komunikacijama paralelno sa Maksimirskom cestom. Nema tamo više samo ljetnikovaca, posjeda i vinograda sa klijetima zagrebačkih obitelji, to su redovite stambene četvrti u sklopu grada Zagreba.

Ali sve je to prekinuto nastupom godina teške privredne krize. Pridolazi još i zaleđenje uložaka kod većine novčanih zavoda, kod kojih se poslije primijenjuje uredba. To je naravno prouzrokovalo zastoj u širenju grada. Ali nakon stanke od dviju, triju građevnih sezona opaža se, da smo se našom žilavošću oslobodili uglavnom i tih poteškoća. Opet ima raspoloživa kapitala za građevnu djelatnost; opet se gradi, opet iznajmljuje, opet niču čitave nove četvrti, Zagreb se dalje širi, povećava i poljepšava.

Na zemljištu iza nove stambene palače Jugoslavenske akademije (južna strana Trga Kralja Petra) sa frontom od 120 m. i izgrađenom površinom od 3.100 m.^{2} podignuta je moderna velika zgrada za srednje škole.

Ispunjava se do tada još neizgrađeni prostor od Krešimirovog trga

pa do Heinzlove ulice, početka Peščenice. Glavna prometna cesta ovog dijela je krasna, široka, modernim četvero- i peterokatnicama obrubljena Zvonimirova ulica, ili, kako je nazivaju, buduća druga Ilica. Još je tu dijagonalna Šubićeva, pa paralelna Ivkančeva i mnoge druge manje ulice. Sam Krešimirov trg ukrašen je lijepim nasadima.

Prostor oko novog Sajmišta i klaonice se uređuje. Nastaje nova tvornička četvrt, koja kao da je već i preblizu stambenim dijelovima grada, koji joj se divovskim koracima primiču.

Ljudi željni gradnje skrenuli su sada pažnju na predio grada između Ribnjaka — Medveščaka s jedne, te Vočarske — Bijeničke ceste s druge strane. Stvara se jedna od najljepših naših avenija: Medveščak, s krasnim nasadima, drvoredima, kućama i vilama, ukratko tako krasnim prospektom, da se svakom pravom Zagrepčaninu nasmije srce kad onuda prođe.

Šta bi kazali naši stari Novoveščani, nekadanji posjednici vrtova preko kojih se pruža ulica Medveščak. Tu je nastala otmjena okolina sa živim prometom pješaka, auta i tramvaja.

Na t. zv. »Šalati« gdje se još prije nekoliko godina nalazilo šikarje, podignut je čitav malen školski grad, »Nadbiskupska gimnazija« sastojeći se iz niza zgrada, pa velik broj zgrada instituta i klinika medicinskog fakulteta.

Slijedi Vončinina ulica, poslije Novakova ulica, zatim na širokom brijegu grupe ulica između Gregorijančeve, Mesićeve i Vranićeve, zatim Vinkovićeva, Gajdekova i Torbarova, pa dalje na sjeveru četvrt sa ulicama Klenovac, Javorovac, Glogovac, Jagodnjak, Ružičnjak i t. d. To je zagrebački vrtni grad, sa kućama za jednu ili više obitelji, vilama, od kojih su nekoje po spoljašnjosti poput malih engleskih dcvoraca, sa vrtovima pred njima i sa mnogo zelenila oko njih, a što je glavno, primaju sa strane Sljemena dobar svježi zrak iz prve ruke.

Mi se stariji Zagrepčani nemožemo dosta načuditi tomu, koliko toga ima i kako je sve to lijepo. Ne ćemo pojedinosti podvrći kritici, znamo da bi se bilo moglo mnogo toga izvesti i bolje nego što je učinjeno, ali nas raduje cjelina, koja je bez sumnje impozantna, pogotovo za onog koji sa ljubavi prati razvoj našeg grada od svojih dana djetinjstva.

Izgrađuju se ulice jugozapadno Gupčeve Zvijezde, kao Medvedgradska, Miletićeva i Mlinarska, koje se amfiteatralno spuštaju od Jurjevske ulice do Nove Vesi i pružaju izvanredno slikovit pogled.

Ranijih godina započeta Željezničarska kolonija između Maksimira i željezničke pruge, daleko je napredovala. Ona čini dojam lijepog gradskog predgrađa sa mnogo zelenila.

Još je potrebno, da se parceliraju, cestama provide i izgrade zemljišta od kraja Pešćenice t. j. Harambašićeve ulice do ove kolonije, pa bi se dobila neprekidna veza i sa tim dijelom grada.

S južne pak strane željezničkog kolosjeka sve do obale Save prostire se na veliko zasnovana četvrt, omeđena Savskom i Radničkom cestom. Ovaj je kompleks presječen glavnom prometnom žilom, širokom Varaždinskom cestom te Dubrovačkom i Zlatarićevom ulicom u duljini od preko 4 i pol km, a lepezasto ga režu Cvijetna cesta, Unska ulica, Miramarska, Paromlinska, Trnjanska cesta, Kruge i Kanal. Taj veliki i široki prostor danas je još rijetko izgrđen, no ima mjesta nastambe za barem stotinu hiljada stanovnika, a pretstavlja, prema osnovi nakon regulacije Save, najnoviji Zagreb.

Ali vratimo se iz kranje periferije opet u središte i to u centrum tog središta, a to je zemljište bivše Zakladne bolnice. Na tom bloku, omeđenom Ilicom, Gajevom, Bogovićevom i Baruna Jelačića ulicom, postavljene su najmodernije i najviše zgrade što ih ima Zagreb. Tu su petero- i šesterokatnice, a sada se diže nebu pod oblake i osmerokatnica Osiguravajuće zadruge »Napredak«. Potonja kao i hotel Milinov na Jelačićevom trgu, pa onaj neboderčić na uglu Gundulićeve i Masarykove ulice pretstavljaju doista napredak prema onom skupu potleušica, koje su se nalazile na Preradovićevom trgu pored pravoslavne crkve.

Kao vremenski posljednja veća četvrt grada, nešto dalje od prije navedenih, ali još uvijek u kraju, koji se danas smatra već centrumom, došla je na red izgradnja terena bivšeg Zagrebačkog Zbora, premještenog u Savsku cestu. Tu je dijelom već dogotovljeno, dijelom se nalazi u izgradnji, a dijelom će se doskora izgraditi jedno tridesetak četverokatnih kuća sa preko 300 stanova.

I tako smo nabrojili u širokim potezima dijelove za koje se Zagreb povećao. Treba priznati, da je to bila — uzevši u obzir još i poteškoće s kojima se trebalo boriti — doista činidba sasvim velikog kalibra.

Nakon svih tih proširenja danas se proteže izgrađena površina Zagreba u dužini od 6.7 km. i to počevši od najzapadnije Zaprešičke i Vrapčanske ulice sve do najistočnije Hondlove—Albrechtove—Božjakovinske ulice, a u širini od 5.6 km., od Gračanske ceste na sjeveru do Horvaćanske, koja je najjužnija. Na tom prostoru imade oko 780 ulica i trgova, prema 69 prije 45 godina.

Promet osoba obavlja u prvom redu Zagrebački električni tramvaj. Vozni mu se park sastoji od 148 motornih kola i prikolica sa cca 180 vozača i 300 konduktera, a podržava 15 pruga. Postoji zatim promet autobusa, autotaksa sa 220 kola i priv. automobila (oko 1000).

Telefonskih pretplatnika ima oko 7.000; ovaj broj će se u najkraće vrijeme povisiti na 10.000, jer će doskora biti na dispoziciju novi kabeli.

Poštanski čekovni ured broji cca 3.500 vlasnika računa sa sjedištem u Zagrebu.

Zagrebačka burza ima 370 članova, a ukupni promet iznašao je prošle godine 1 milijardu i 596 milijuna dinara.

Novčanih zavoda ima 48: 33 dionička društva, 2 komanditna društva, 8 zadruga i 5 inokosnih tvrtki. Osiguravajućih društava djeluje 27 i to 7 centrala te 14 podružnica odnosno glavnih zastupstava.

Industrijskih poduzeća protokolirano je 234 na teritoriju Zagreba. Od toga 27 poljoprivrednih (sa 4.799 radnika), 36 šumskih i drvnih (sa 4.780 radnika), 22 rudarska i metalurgijska (sa 3.167 radnika), 37 kemijskih (sa 1.991 radnikom), 8 kožarskih i izrađevina od kože (sa 2.848 radnika), 49 tekstilnih (sa 9.580 radnika), 11 papirnih (sa 771 radnikom), 10 električnih i elektrotehničkih (sa 1.155 radnika), 13 građevnih i građ. materijala (sa 2.678 radnika), 21 raznih (sa 4479 radnika). Ukupni broj zaposlenih tvorničkih radnika iznosi prema tomu 36.248, a broj radnika osiguranih kod Središnjeg ureda za osiguranje radnika u Zagrebu je 77.334, 47.465 muških i 29.869 ženskih.

Koje li razlike između današnjice i prvih godina iza osnutka okružne bolesničke blagajne g. 1893.! Onda je potpadao pod osiguranje samo uži teritorij grada: od mitnice kod Sv. Duha do mitnice kod današnje Međašne ulice. Došlo je stoga do anomalije, da radnici tvornice konjaka i triju Laščinskih ciglana, budući izvan Zagreba, nisu mogli da budu članovi ove institucije.

Danas imade u Zagrebu 25 konzulata (prema 2, talijanskom i francucuskom g. 1892.), klinika postoji 10, sanatorija 7, muzeja 8, kazališta 2, kinematografa 14, kupališta 7 (za osnutak plivačkog basena pod krovom zauzima se živo Društvo Zagrepčana), vlakova stiže dnevno 55, a isto toliko ih i odlazi, novina i časopisa izlazi 92, i to 9 dnevnika, 18 tjednika, 5 polumjesečnika i 60 mjesečnika itd. Advokata ima oko 350, liječnika oko 560, praksu od njih izvršava cca 320, a ostalih 240 su vojnički liječnici, sekundarni liječnici u bolnicama, te liječnici u laboratorijima itd.

U pogledu učevnih zavoda je situacija po prilici slijedeća: Sveučilište ima 7 fakulteta (filozofski, pravnički, bogoslovni, medicinski, veterinarski, tehnički i šumarski), postoji zatim Visoka ekonomsko-komercijalna škola, Viša pedagoška škola, Umjetnička akademija i Muzička akademija sa srednjom muzičkom školom. Od srednjih škola ima sada 3 klasične gimnazije (sa 1.756 đaka), 4 muške realne gimnazije (sa 3.753 djaka), 4 ženske realne gimnazije (sa 3.201 djakom), Priv. realna gimnazija (sa 67 djaka), Srednja tehnička škola (sa 232 đaka), Muška preparandija (sa 233 učenika), Učiteljska škola sestara milosrdnica (sa 64 učenica), Trgovačka akademija (sa 407 đaka), dvorazredna trgovačka škola (sa 195 đaka), Stručna škola (sa 179 đaka), nadalje Obrtna škola, Domaćinska škola, Škola narodnog zdravlja i Škola sestara pomoćnica.

Postoji zatim 6 gradskih građanskih škola (sa oko 3000 učenika i učenica) te konačno 18 osnovnih škola (sa oko 15.000 polaznika).

Na šport se polaže najveća važnost. To se razabire po broju društava: Postoji jedno 12 nogometnih, 5 plivačkih, 5 lakoatletskih, 2 teškoatletska, 8 veslačkih, 4 tenis, 4 planinarska, 5 gombalačkih društava odnosno klubova, zatim kotuaraških, maćevalački, automobilski, motociklistički, skautskih, lovačkih, klizalačkih, ski, jahački, golf itd. Pjevačkih društava ima u Zagrebu otprilike 24.

To su tek nekoji podaci, nabačeni onako bez reda i sistema, kako je uvodno navedeno, samo u svrhu ilustracije velikog porasta, upoređujući ih odnosnim brojkama iz g. 1892.

Sada, kada smo ustanovili koliko se Zagreb prostorno, kad smo uočili za koliko je porastao broj njegovog stanovništva, a prema tomu povećan naravno i njegov kapacitet u svakom smjeru, htjeli bi još prikazati kako sve to djeluje na spoljašnju sliku što je pruža naš grad. Postavimo se u tu svrhu u jutro nešto prije 8 sati na Washingtonov trg pokraj prometnog redara i promatrajmo malo život, koji se tu odvija. Evo ovdje na toj točci danas je najživahniji promet cijelog grada. Pet širokih komunikacija: Jurišićeva, Martićeva, Draškovićeva, Račkoga i Vrhovćeva ulica, sijeku se na ovom križanju.

Mase pješaka, školske djece i đaka, radnika, činovnika, poslovnih ljudi itd. dolazi i odlazi tim prometnim žilama. Automobili, taksametri i priv. kola, jure na sve strane. Teretna kola i kamioni natovareni do vrha najraznovrsnijom robom — industrijskim i agrarnim proizvodima, motorna vozila, dvo- i trokolice prolaze gotovo neprekidno. U deset smjerova: Černomerec, Kolodvor Sava, Glavni kolodvor, Savski most, Maksimir, Trešnjevka, Mirogoj, Ksaverska cesta, Kvaternikov trg, Zvonimirova ulica — voze ovdje tramvajska kola. Iskoči tridesetak putnika objeg spola iz prenatrpanih vagona, koji polaze jednim smjerom, iskoče i trče na suprotno stajalište, da uhvate kola druge linije. Isto toliko ih već čeka na stanici, da nađu mjesta u tramvaju, kako bi stigli pravodobno na svoje odredište.

Prodavači časopisa izvikuju u sav glas svoje novine, tramvajski vozari zvone bez prestanka, a šoferi tule svojim trubljama: jedamput ako voze ravno, dvaputa desno, triputa lijevo; sva sreća da se ne dižu u vis ili spuštaju u podzemlje, jer bi onda ponavljali trubljenje čak četiri i pet puta uzastopce.

Sve to zajedno djeluje izvanredno živahno i vreva na tom trgu u ovo doba dana naliči vrevi kojeg velegrada, a buka premašuje čak i onu svjetskog grada. Ako se zamislimo u ona prijašnja mirna vremena, kada je ovdje, na tom mjestu bio već tako reći konac grada, i kada pomislimo na

razvoj što ga je Zagreb od tada doživio, možemo mirne duše kazati, da je ponosni usklik

Zagrebe — što postade od tebe!

na mjestu i naše oduševljenje opravdano.

Piše Dr. M. Eisenhut:

NAŠ MAKSIMIR*)

Maximilian Verhovacz, imenovan je bio 1787. godine za biskupa zagrebačkog. Biskupija zagrebačka bila je vlasnica velikih kompleksa šuma, njiva i oranica na istočnoj strani grada Zagreba. Prekrasne su to bile šume, gotovo prašume, teško prohodne, a uz nje je tekla cesta prema Sesvetama i dalje prema mađarskoj granici.

Biskup Verhovacz bio je vrli ljubitelj prirode, a u ono doba polagala se osobita pažnja u velikim centrima Europe na osnivanje parkova. Biskup je dao projektirati jedan park u francuskom stilu, sa mnogobrojnim i skupocijenim zgradama, već je bio dovažan i materijal, a dao je već i sagraditi na cesti vis-a-vis budućeg perivoja i jednu vrlo ukusnu jednokatnicu i danas još opstojeću »gostionicu«.

Nekome nije bio pravo, da se biskup odlučio na osnutak jednog parka, pa je bio denunciran kod bečkog dvora, da u ludo troši novac na luksus, pa je uslijed tih denuncijacija odustao od uređivanja parka. Jedino je dao sagraditi jednostavne gospodarske zgrade, a u budućem parku dao je urediti jedno deset uskih lovačkih puteljka. Ogorčen postupkom denuncijanata, nije htio više ni čuti o kakovom parkiranju i tako je maksimirska prašuma čekala nasljednike, koji su respektirali plemenitu namisao ljubitelja prirode Maximilijana Verhovcza, koji je ljubio svoj Zagreb i imao namjeru, da pruži građanima nešto velebna, kao što su imali gradovi Beč, Paris i ostali kulturni centri.

Njegovi nasljednici imali su bolju sreću, te je biskup Aleksandar Alagović započeto djelo svoga predšasnika odlučio da dovrši ali, dao je napraviti nacrte za jedan park u engleskom stilu, te je započeo radnjama 1829. godine, potrošio dosta novaca uredivši puteve, očistivši šumsko jezerce te zasadio grupe cvijećem. Alagovića je naslijedio 1838. godine kasniji kardinal Juraj Haulik od Varallya, koji je također bio vrli ljubitelj

*) Za ovo priopćenje crpljeni su podaci iz Monografije: Carl Gerold et Sohn, Wien 1853. Hudovski A. »Zagreb i okolica 1892.« Srkulj dr.: »Zagreb 1093—1928.«

prirode, pa je započeto djelo Verhovcza konačno priveo kraju i time si podigao trajan spomenik za poznije potomstvo.

Ovaj posao bio je vrlo tegotan i mučan, jer je trebalo jedan kompleks od 700 jutara sa mnogo novaca i mnogo radnih sila urediti, valjalo je mnogo tisuća prastarih bukava srušiti, nivelirati teren za puteljke, graditi mostiće, kopati teren za donja jezera itd., to je sve iziskivalo mnogo vremena, truda a i novaca. Kardinal Haulik bio je sretne ruke, jer se nije našao nikakav denuncijant, koji bi ga objedio zbog rastrošnosti, bio je naime porjeklom Slovak sa mađarskim osjećajem, dok je Verhovacz bio slobodouman i osjećao je hrvatski.

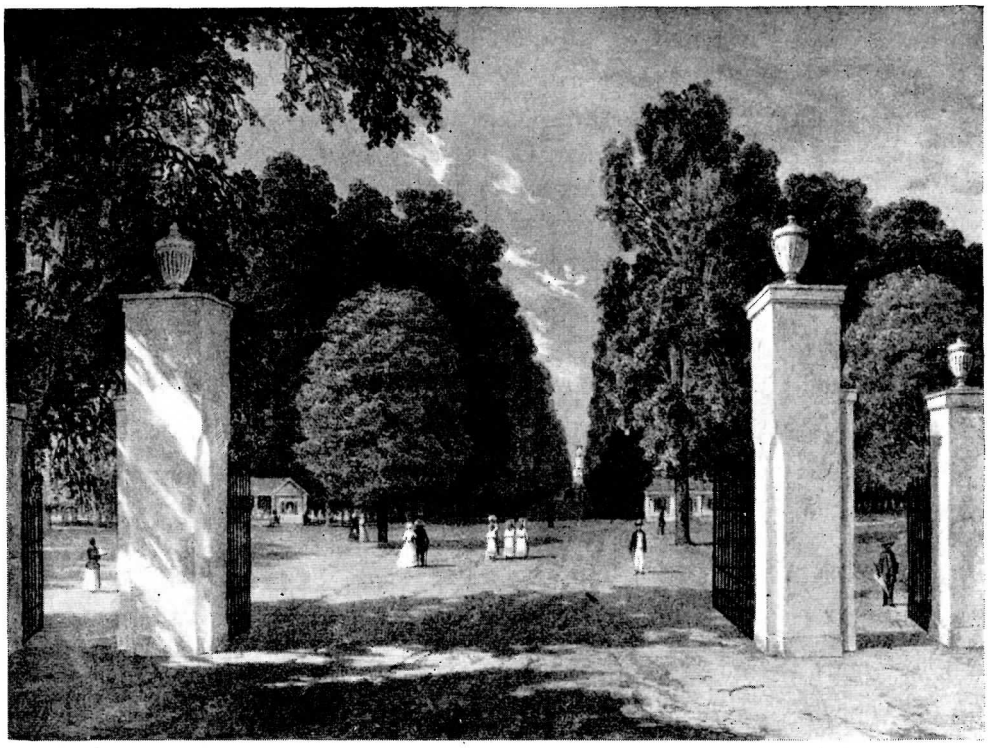

Ulaz u Maksimir god. 1852, dok nije bilo kipa Sv. Jurja. Prema slici zagrebačkog slikara Ivana Zaschea. (Životopis u »Zagrebu« br. 2—1936.).

Spomenuti nam je, da je konačno uredio park, koga su u čast izvršitelja volje Verhovcza prozvali savremenici »Jurjaves«, nu kasnije dobio je opet svoje prvobitno imenovanje »Maksimir«. Planove za zgrade izradio je laxenburški dvorski upravitelj Schücht kao tadašnji c. k. graditelj, dok je radnjama u parku rukovodio dvorski upravitelj kr. savjetnik Riedl, koji je na poziv kardinala Haulika češće dolazio u Zagreb i zadržavao se dulje

vremena, te je dao izvesti sve današnje šumske prosjeke, uredio pojedine parkovne partije cvijećem, pećinama, otvarao vidikovce i nove, na engleski način puteljke. Da bude ulaz u Maksimir impozantniji posađena je aleja od jablana, pa se stariji građani dobro sjećaju ove aleje, kojom je još naš stari konjski tramvaj klizio Maksimirskom cestom do parka Maksimira.

Da predočimo cij. čitaocu nekadašnji park u svojoj ljepoti nakon stvaranja, opisat ćemo šetnje u tri dijela.

1. Šetnja. Kako spomenusmo, vodila je »aleja od jablana« počam od Maksimirske ceste pa sve do ulaza u perivoj, gdje nailazimo na uglu ceste u Bukovac još i danas statu-u Majke Božje. Ulaz u park providjen je ulaznim vratima, za kola i pješake, sa željeznim gatrama. Prvobitno bio je između današnje gostionice i kućice za pazitelja kao i danas prazan prostor, a služio je za parkiranje fijakera i gospodskih equipaža.

Na ovome mjestu moramo spomenuti, da je kardinal Haulik nabavio od znamenitog kipara Fernkorna poznati nam kip sv. Jurja na konju u borbi sa zmajem, a kojeg je kipar Fernkorn izradio 1862. godine za izložbu u Münchenu i dobio je za taj rad visoko odlikovanje. Ovaj kip bio je 1867. godine dopremljen u Zagreb, a stojao je veliku svotu — 6000 for. srebrenih — postavio ga je kardinal Haulik iza ulaza u Maksimir. Pošto je zub vremena oštećivao taj kip, to je kardinal Josip Mihalović poklonio kip Jugoslavenskoj Akademiji znanosti i umjetnosti, koja ga je ustupila gradu Zagrebu, te nakon popravaka bude taj cinčani kip postavljen oko 1885. godine iza Akademije a pred kemijskim Laboratorijem, na bivšem Akademijskom trgu. Kada gledamo fotografiju kipa, koji je bio jedno 17 godina u Maksimiru, opazit ćemo da je taj kip bio ondje upravo idealno smješten, jer taj kip treba da ima nužnu pozadinu a takvu mu je pružala prekrasna maksimirska šuma!

Idući parkom od ulaza na desno bila je prekrasna nasada od hortenzija, doljnje jezero okruženo platanama i tulipanima, te žalosnim vrbama, a u sredini jezera nalazio se otok prozvan »Labuđi otok«. Paviljon, koji još i danas opstoji, a koji se odjekuje, prozvan je bio »Latern-Tempel«, a klupe su bile porazmještene pod sjenovitim stoljetnim hrastovim stabaljem, te su savremenici kardinala Haulika viđevali kako sam nadgleda radnje oko uljepšavanja perivoja. Pređimo most, koji vodi preko žuborećeg vodopada, gdje se slijeva gornje jezero u spomenuto dolnje, preko kamenja i liltica vrlo dobro maskirano (a danas?). Pod vodopadom nalazila se je jedna ploča iz mjedi, na kojoj je bila urezana godina 1846. kao godina, kada je bilo jezero uređeno. Na doljnjem jezeru bila je jedna statua ribara, koja se je nalazila na istočnoj strani, a kasnije prenešena je bila na spomenuti »Labuđi otok«, gledajući prema jugu.

Dalje idući došli smo do jedne statue »Žetelice«, koja gleda prema

nebu i zahvaljujući se žetvenom blagoslovu, a kao simbol nevinosti okolo naokolo grupe nalazila se partija bijelih ruža! Kako je to bilo sve divno i idealno smišljeno! Ovu statuu načinio je kipar Käszmann iz Beča.

Nedaleko ove statue nalazio se na jednoj ploči, pričvršćenoj na jedan stogodišnji hrast ovaj Horaciev stih:

Errare per Lucos, Amoenae
Quos et Aquae subeunt et Aurae.

(Bluditi po Dubravi, gdje se sa ljubkosti šumeći vodopad slijeva i hladi!)

Stigli smo do ispod Kioska, gdje se nalazi još i danas t. zv. kamenito odmaralište, onda zvano »Steinsitz«, sagrađeno od kremena a maskirano

Ulaz u Maksimir nakon što je god. 1867. postavljen kip Sv. Jurja.

sa zimzelenom, od tuda vodi šetalački put na desno prema cesti, odnosno prema kiosku, danas je ondje »Mljekarna«. Na desnoj strani nalazila se »Švajcarska kućica«, koja je imala u suterenu stan za lovca i njegovu obitelj. Za unutarnji arangement darovao je prelat Ruttenstock od Klosterneuburga jedan prekrasan drveni mozaik, a zidovi su bili adjustirani sa prikladnom boisserijom, stakla su bila slikana sa motivima iz okolice Švicarske i Tirola. Pokućstvo bilo je gotsko, a stolove su resile japanske

vaze, na zidu se nalazila staro-njemačka ura, jedan starinski luster, a resile su sobu statuete iz priča o Nibelunzima. Kao dječak bio sam sa roditeljima u toj švajcarskoj kući i živo se sjećam gore opisani arangement, pa je velika šteta, što je to remek-djelo propalo, a moglo se sačuvati, da je bilo smisla kod tadašnjih vlasnika Maksimira!

Nedaleko švajcarske kuće nalazila se znamenita »Fazanerija« te farma bijele živadi, kao bijeli purani, turske guske, talijanski pilići velike vrste, te bijele patke.

Zapadno od švajcarske kuće nalazi se prekrasan pejsaž, jedna uvala, gdje se nalazio t. zv. »jelenji vrt« (Hirschgarten), gdje smo gledali iz bliza jelene, kako se pasu sasma slobodno i bili su pripitomljeni, jeli su nam iz ruku, a bili su svi bijeli i bilo ih je oko 24 komada. Skrećemo na desno i dolazimo u t. zv. »Dahlien-Thal«, t. j. dolina Dalija, te nad jednom klupom stajao je pričvršćen natpis na jednoj stasitoj jeli, a glasio je:

Hic in reducta Valle Caniculae
Vitabis aestus!

Horac.

(Ovdje duboko u dolini grmlja kloniš se Ti Sirius od žarkoga daha!)

Ova naime dolina zasađena je omorikom, pa je ljeti vrlo ugodno bilo boraviti u toj šumici i kloniti se od žarkoga sunca!

Prema sjeveru došao je šetaoc do »mirne kolibe« (Stille Hütte), odakle se pruža prekrasan vidik na Sljeme i Medvedgrad, a tako je ovdje mirno i tiho, da čovjek dulje sjedeći padne u sanjarenje gledajući prekrasni okoliš i udišući svježi zrak od naših plući »Medvednice«. Nedaleko žubori potočić, a sluša se biljisanje slavulja. U samoj kućici nalazila se jedna omašna knjiga pod naslovom: »Dvanaest ozbiljnih riječi posjetiocu ove kolibe«, u kojoj knjizi jesu opisane ljepote prirodne i sa kratkim aforizmima opisano. Nedaleko od ove kolibe nalazio se voćnjak sa preko dvije hiljade voćaka, počam od trešanja pa sve do kasnih bresaka. Na toj kolibi bio je i opet jedan stih urezan: »Iste Terrarum mihi praeter omnes angulus ridet«. (O kako mi se ovaj kutić zemaljski od svih mjesta najviše sviđa.)

2. Šetnja. Nekada se na obronku od švajcarske kuće, a izgledom prema jugu, nalazio »paraplue« (kišobran), danas ga više ne imade, jer ga je zub vremena istrošio, ali na tome mjestu nalazi se mogila, koju je b. Hrvatski Sokol podigao na spomen 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva 925—1925.

Smjerom odavle kroz šumu došlo se je u jednu dolinu Pinus-a (četinjača), gdje je bio smješten jedan Bellevue zvan »Naturtempel« sa izgledom prema Medvednici, prema dolini, gdje su bili mlinovi i prema mirnoj kolibi. Odavle putem došlo se do pčelinjaka, koji je bio uređen za dvije stotine košnica, a za pčele bio je zasađen vrt sa aromatskim biljkama, kao majoran, reseda, odorata, satureia, lavendel, salvei, Ysop, asclepias, me-

lisse, aster multiflora, solidaga i t. d. Malo smo se odalečili našom šetnjom i vraćamo se prema jugu, gdje dolazimo do potpuno uredjene velike »Svilare«, a za ono vrijeme austrijske diktature i germanizacije zvali su je »Seidenraupen-Haus«. To je bila zgrada na jedan kat, u suterenu stanovao je pazitelj, te prostorije za leženje i komora za uništenje, te lokali za spremanje i sušenje lišća bile su u prvome katu. Idući prema južnom dijelu parka došli smo do ljetne rezidencije kardinala Haulika, to je prizemna vila u sredini prekrasne bašće. Sama zgrada je zidana na uzvisini sa 12 stepenica, koje vode u pretsoblje iste. Od stražnje strane se nalaze gospodarske zgrade, koje služe za mljekarstvo kao švajcarija, stan vrtljara i remize, zatim potrebni kokošinjci i ostale zgrade sa stajama za prekrasno blago. Sama vila sastoji se iz salona, pisaće sobe, spavaće sobe sa malom predsobom i sobicama za pomoćno kućno osoblje. Kardinal Haulik običavao je prenoćiti u vili, te bi već rano u jutro u pratnji svoga tajnika obavio svoje jutarnje šetnje. U samoj vili imao je kućnu kapelicu, u kojoj je čitao jutarnju sv. misu. Spomena je vrijedno, da se je pred dvorcem nalazila jedna statua, djelo poznatog kipara Käsmanna, koja je pretstavljala ekonomiju i industriju, a to je bila jedna »Dječja grupa«, koji se igraju sa cvijećem, golubima, svilenim čahurama i sa ispredenom svilom, a jedan od njih drži u ruci »sađ od meda«. U bašći nalazio se i jedan glorietel uz živo tekući potok Bliznjec, a nalazio se ovaj napis u samom glorietelu: »Quelenta pinus, betula populus umbram hospitalem consociare amant ramis, et obliquo laborat, lympha fugat trepidare rivo«. (Gdje su združeni svijetla topola i zračna pinija i raširuju veselim pozivom lisnati svod i kroz zavinuti zavoj bojažljiv izvor kao u ljetu drhtulji.)

3. Šetnja. Vraćamo se iz kardinalske bašće i uspinjemo se na malen brežuljak, to dođemo do crkvice sv. Juraja, koja je opkoljena sa željeznim štaketama, te u kojoj se često čita sv. misa. Pred kapelicom postavljene su klupe, odakle je prekrasan izgled prema savskoj dolini, sada na već izgrađeni novi Zagreb i aerodrom.

Spuštamo se od crkvice niz šetači put i skrenemo na cestu, koja se lagano uspinje ispod kioska, odakle je prekrasan pogled na gornje jezero i otočić, zatim prosljeđujemo kroz glavnu aleju i dolazimo do izlaza, gdje čitamo vis-a-vis na gostionici, koja se nalazi na glavnoj cesti ispod Marijinog kipa na križu zlatnim slovima ovo: »Crux videlis, inter omnes, arbor una nobilis, silva talem nulla profert fronde, flore, germine!« (O dragi križu! Ti drvo pred svim na slavi, vrijednosti i plemenštini bogat; pa da se i svi gaji prođu, nema ništa ravna u cvijetu i plodu Tebi!)

Zaključujemo opis Maksimira, i to onoga, koji je de facto započet 1838. godine, dakle prije gotovo stotinu godina, pa se vraćamo u dolinu Dalija, gdje nam pred očima stoji jedan obelisk, odnosno kako monografija,

iz koje crpimo gornje podatke, kaže Pyramida, na kojem nam zlatnim slovima piše o pobudi, koja je kardinala Haulika potakla, da dovrši započeto djelo svojih pretšasnika, a koje je započeo Maximilijan Verhovecz u godini 1787., a dovršeno 1843. godine. Evo što veli sam Haulik:

Egestati. Ignaviae. Haud. Deditae. Civiumque. Industrie. Sublevandis. Incitando. Rura. Utilius. Iunctim. Dulcius. Percolendi. Studio Metropoleos. Atque Adeo. Patriae. Decori. Nec Non Animis. Abs. Publica. Seriisque. Fessis. Ex. Insontibus. Naturae Deliciis. Refocilandis. Hos. Lucos Dudum. Perfici. Optatos. Nuper. Etiam. Aliquamtulum. Tentatos. Cum. Adsito. Campo Plurium. Annorum. Decursu Lubens. Excolluit. Pro. Modulo. Ornavit Ejusque. Rei Hoc. Qualecunque. Existere. Fecit. Documentum

Georgius Haulik

Episcopus Zagrabiensis. Officii. Banal. Locumt. Regius Anno. Reparatae. Salutis MDCCCXLIII.

U prijevodu glasi:

Za pomoć siromasima, koji vole rad. Za podignuće obrtne marljivosti građana. Za poticaj jedne korisnije podjedno prijatnije poljoprivrede. Glavnome gradu na ukras. Domovini samoj na čast. I da se pridignu umorne od rada, mrke ili umorne ćudi od nevine radosti prirode osvježujući. Jest ovu dubravu — koje oplemenjenje već dulje bilo željeno — nedavno i u nekoj mjeri bilo pokušano — zajedno sa omeđašenim poljima — u toku više godina — sa ljubavi kultivirano — po mogućnosti ukrašeno — i povelju toga — ovaj skroman spomenik podigao Juraj pl. Haulik, biskup zagrebački i kralj. Banske časti Namjesnik u godini spasa 1843.

Na djelu uređenja ovog našeg velebnog parka našlo je mnogo radnika kroz 56 godina (1787.—1843.) svoj nasušni hljeb, a danas prehranjuje taj park mnogo obitelji, stoga će zlatnim slovima biti upisana svjetla imena biskupa Verhovcza, Alagovića i Haulika, kojima je bilo geslo: »Moli se Bogu i radi«.

*

* *

Današnja slika našeg Maksimira u mnogočemu se promijenila od one gore opisane, te mnogi momenti bolno djeluju na nas stare Zagrepčane, koji znamo i dobro se sjećamo, kakovim rafirmaom bilo je sve to udešeno sa kipovima, mostićima gotovo umjetnički izradjenima. Park je bio iza smrti kardinala Haulika stalno zanemarivan, a nakon rata gotovo devastiran. Došla je agrarna reforma, koja je smanjila prihode, te je taj park bio ponuđen na kupnju državnom eraru, te ga je Ministarstvo za poljoprivredu kupilo za šumarsko-gospodarski fakultet, nu Maksimir je ostao i dalje zapušten, tek je naša Gradska općina zagrebačka uvidjela, da bi

propašću parka Zagreb izgubio jedan svjetsko poznati perivoj, kupila je od fakulteta 59 jutara, dakle sam perivoj, i sa velikim troškom uredila ono, što je gotovo propalo. Pošto godine 1938. slavimo stogodišnjicu (jer se je 1838. faktično po kardinalu Hauliku pristupilo današnjem uređenju parka), to predlažem, da se ustroji u krilu »Društva Zagrepčana« jedan odbor, koji bi imao zadaću, da kod Gradskog poglavarstva potakne slijedeće:

1. da se preudesi postojeća gostionica iza ulaza, te da se postojeća zgrada sruši i sagradi ista onakova kućica, kakova se nalazi na desno od ulaza (sadašnja uprava parka), a stolovi, da se smjeste iza zgrade u šumici, gdje se nalazi glazbeni paviljon;

2. da se poruše sve one barake i prostor očisti, jer to sada izgleda kao kakovo skladište i vrlo loš utisak čini na posjetnika onaj miris od pečenica već kod ulaza u jedan park;

3. da se spomenik sv. Jurja premjesti opet na svoje staro mjesto iza ulaza, kako to lijepo prikazuje naša slika;

4. da se mostići uspostave prema prvobitnim fotografijama, naročito, da se mostić, koji vodi preko gornjeg i doljnjeg jezera obnovi, te da se ona betonska neukusna brana maskira pećinastim kamenjem, jer sadanji izgled neukusan je i daje nam lošu svjedodžbu o našem estetskom shvaćanju jednog prirodnog vodopada, jer nam to izgleda, kao kakova brana kod mlina ili električne centrale;

5. najgornje jezero kod kioska treba urediti, povaditi iz jezera one flokove, okoliš urediti, sada izgleda kao kakova baruština;

6. u koliko će biti »budžetskih mogućnosti« treba nabaviti statue isto onakove, kakove su negda resile naš Maksimir.

Kada bi taj odbor za proslavu 100-godišnjice od osnutka Maksimira uspio kod naše gradske općine, da se gornje točke oživotvore, onda će opet življe zakucati srce nas Zagrepčana, da imademo naš stari i impozantni perivoj Maksimir!

Sigurni smo da će ovdje izražena želja naići na odobravanje kod svih Zagrepčana, koji vole svoj rodni grad i vesele se svakom njegovom napretku. A nadamo se da će i odlučujući faktori naše Gradske općine pokazati razumijevanje za ovdje izražene prijedloge. Naročito bi preporučili Gradskom turističkom otsjeku, da u svoju brigu uzme ovdje predloženo uređenje Maksimirskog perivoja.

Uređeni Maksimir bio bi jedan od glavnih točaka zagrebačkih znamenitosti, kojeg bismo sa ponosom mogli strancima pokazivati. Preuređenje Maksimira je važno turističko pitanje, pa ga valja požrtvovno i neodgodivo u ruke uzeti i što prije izvršiti.

Priredio: Viktor Kučinić (Nastavak 4.)

PUČKI TRIBUN GREGORIJE TEPEČIĆ
ILI
PROPAST GRIČKE DEMOKRACIJE GOD. 1622

Slobodni prikaz historijske rasprave Vjekoslava Klaića: »Statut grada Zagreba od god. 1609 i reforma njegova godine 1618«

FRANKOPANI I GRIČANI.

Knez Nikola Frankopan Tržački (1.584.—1.647.), hrvatski ban od 1.617 do 1.622., zaštitnik Uskoka, stric hrvatskog mučenika Krste Frankopana. On je čovjek neobične naobrazbe i humanista, podupire prosvjetu a s kmetovima čovječno postupa. Frankopani i Erdödy dvije su porodice,

Knez Vuk Krsto Frankopan

koje oduvijek živu u krvnom neprijateljstvu. Nikola Frankopan već je uvjereni Hrvat, demokrata, prijatelj maloga čovjeka. Oženjen je s groficom Anom Marijom kćerkom Petra Erdödyja, koju pak radi preljuba protjera i radi toga se dosadanja mržnja potencira do kulminacije.

Budući da Erdödy podupire gričku oligarhiju to Frankopan priklanja

svoje simpatije demokratima i štiti Tepečića s drugovima, dapače ako treba podupire ih oružanom silom. Da nije bilo Frankopana, bio bi Erdödy taj buntovni pokret likvidirao već mnogo ranije. Radi zaštićivanja gričkih purgera dolazi Frankopan neprestano u sukob s plemstvom.

Knez je Nikola Frankopan velik dio svoga imetka potrošio u kulturne svrhe. Gradio je crkve i škole, štoviše dao je i svoje kmetove školati. Iza smrti ostavlja velik legat u dobrotvorne svrhe »dijaka naroda ilirskoga«. S Frankopanovim legatom bude na Griču podignut kolegij, kasniji plemićki konvikt.

Knez Vuk Frankopan, brat gore spomenutog Nikole a otac hrvatskoga mučenika Krste Frankopana i grofice Katarine Zrinjski. On je general hrvatske Krajine, podupire svog brata u borbi protiv visokog ugarskog plemstva a time i gričke nezadovoljnike.

Nikola Malenić, plemić i posjednik na Griču, dakle gričkí građanin, visoki časnik i vojskovođa Nikole Frankopana. Kad god se on na Griču nalazi s Frankopanovim četama, brani ako treba i oružjem demokrate. Protuzakonito zatvara pristaše oligarhije, dapače i senatore a i same suce, ako li se dotični previše neprijateljski ističu protiv Frankopana ili Tepečićevih pristaša. Ova trojica uz župnika sv. Marka bili su od mogućnika jedini, koji podupiru demokrate a svi ostali rade im o glavi.

OSUDA TEPEČIĆA I POOŠTRENJE STATUTA.

Knez Nikola Frankopan bio je od svojih ljudi na Griču odmah upozoren na Tepečićev Đurđevdanski ustanak. Kako je međutim on demokrate zaštićivao, učini se, kao da ga se to ništa ne tiče, akoprem bi on kao ban morao tu stvar dojaviti bečkome dvoru. Ali mjesto njega pobrinu se Krušelj i Erdödy, da kralja o svemu obavijeste. Kralj na to određuje komisiju, ali bez bana, koji se upravo razbolio. Ta komisija imade sve točno ispitati i o svemu kralja obavijestiti. Glavni su članovi komisije Erdödy i Krušelj, a komisija vijeća u kući mudroga senatora Calzinellija a ne u varoškoj vijećnici.

Da su Gričani zadavali kraljevstvu goleme brige, vidi se po tome, što komisija sastavljena od 14 članova: velikaša, plemića i pravdoznanaca dolazi na Grič s izvornim pismom kralja Matije. Prokleti šoštari, čizmari i kramari, kako se radi njih morao uzrujavati dvor Njegova Veličanstva i po milosti Božjoj izabrani kralj Matija.

Razumljivo je, da osuda komisije pod utjecajem Erdödyja i Krušelja a bez sudjelovanje bana Frankopana ispade nesretno po Tepečića i drugove. Osuda bi proglašena 8. studena 1.618., a osuđuju se:

Gregorije Tepečić, Petar Panpetrić, Blaž Cvetušić, Petar Fumić i Ivan Rekaj radi njihovih vrlo teških i nečuvenih zločina za sve vijeke

infamnima i na izgon iz varoši. Nekolicina je ostalih osuđena na tamnicu i okove.

Istodobno proglašuje komisija, da se oligarhijski statut od 1.606. godine reformira i pooštri. Najvažnije uredbe tog pooštrenog statuta jesu:

1. *Statut od 1.606. u cijelosti se potvrđuje i nadopunjuje.*
2. *Mjesto dosadanja 24 vijećnika biraju se odsada 22 pametna i odlična muža, koji se zovu »općina«, a biraju se također doživotno. Zbor dosadanjih consilarija se ukida, jer je bio povod brojnim smutnjama i nemirima u varoši.*

Sudovanje u srednjem vijeku

3. *Ispražnjena se senatorska mjesta popunjuju iz zbora »općine« a ovaj se popunjuje iz redova građanstva.*
4. *Služba se dekana ukida a na njegovo mjesto dolazi plaćeni činovnik.*
5. *Bez privole čitavog magistrata ne smije nitko sazivati skupštine pa niti sam sudac.*
6. *Senatori dobivaju veći djelokrug rada na magistratu i u sudnici.*
7. *Suci i senatori uime nagrade dobivaju za svoj rad sve utjerane globe i prihode sudovanja, da ih na jednake dijelove međusobno podijele.*

Ova je sedma točka veoma važna, jer je sad senat a i sud postao u pravome smislu oligarhija a svakako, da je time i nastalo veoma plodno tlo za širenje korupcije, jer su se ljudi nepravedno osuđivali, samo da se istisne šta više globa, koje će se dijeliti. Ovom nadopunom statuta bilo je građanstvo sad sasma istisnuto s općine, dapače više nema prava da bira

magistrat. Odmah po odlasku komisije pušteni su iz zatvora Mihlović i drugovi, a Tepečić, Panpetrić, Rekaj, Cvetušić i Fumić istjerani su iz grada, ostali bačeni u kulu a imetak bude svima zaplijenjen.

HRVATSKO-SLAVONSKI SABORI.

Kralj Ferdinad II. (1.619.—1.637.) nasljednik kralja Matije, dobar je katolik i neprijatelj reformacije. U borbi protiv protestantskoga erdeljskog vojvode Betlena, bila mu je desna ruka ban Frankopan, koji se spremao da skoro sazove hrvatski sabor. Sabor se obično sastaje na Griču i počeo je zasjedati u siječnju 1.619. Na tom je saboru bilo govora o na-

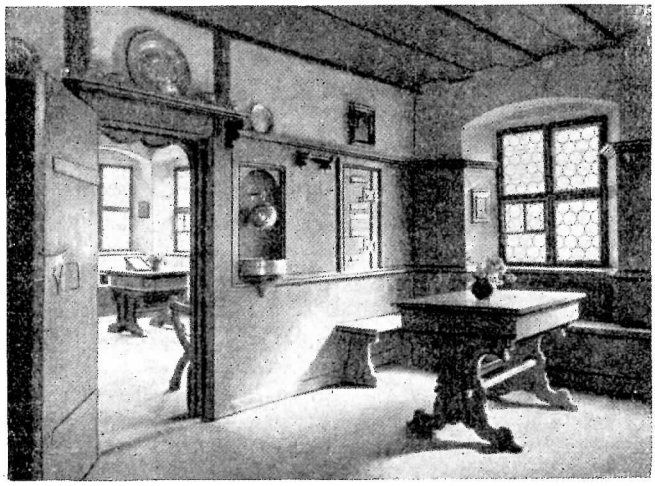

Soba patricijske obitelji (XVI vijek)

silnim izborima na Griču, što ih je proveo Erdödy i Krušelj. Početak je bio dobar, te je izgledalo, da će sad nastati bolje doba za Tepečića i drugove mu. Sam Frankopan ustaje sad javno na saboru u obranu demokratske stranke a staleži mu u svemu odobravaju. Dapače ti isti staleži a na predlog Frankopana dadu iz sabornice izbaciti dra Ivana Krušelja, jer da nigdje ne stoji u zakonu, da kraljevski fiscus imade prava prisustvovanja saborskim sjednicama. Frankopan ga je dapače pred čitavim saborom ljuto uvrijedio nazvavši ga običnim pisarem.

Ovu uvredu nije mu Krušelj mogao nikada zaboraviti. Ban je išao i dalje. Svom kapetanu Maleniću dade nalog, da provede na Griču istragu i da popiše sve glavnije pristalice oligarhijske stranke. Možemo misliti, kako su oružani vojnici provađali istragu i da je kod toga imao više posla mač nego pero. Nadalje dobiva Malenić nalog, da pribere sve svjedoke, koji će svjedočiti o krivom sudovanju zadnje komisije.

Iza toga šalje ban u Beč kralju Ferdinandu pismo, u kojem preporučuje Tepečića, Panpetrića i ostale za pomilovanje. Frankopan je sad uz pomoć svoga brata Vuka, te župnika Matije i kapetana Malenića okupio oko sebe sve gričke građane nižega staleža dapače i kmetove. To mu je dakako plemstvo zamjeralo. Za vrijeme boravka njegovih četa na Griču slobodno su se Tepečić i ostali izagnanici vratili na Grič, dapače i u sekvestrirane kuće. Ali čim su banove čete napustile Zagreb, općina je ponovno progonila demokrate, pogotovo one, koji su s kapetanom Malenićem skupljali svjedočanstva protiv oligarhijske komune te su uhvaćeni i zatvoreni: **Ivan Jemričević, Blaž Novak i Ivan Vedmić.**

Sabor od 8. svibnja 1.619. i opet se bavi gričkim razmiricama. Frankopan sad predloži najprije na pomilovanje: Jemričevića, Novaka i Vedmića, što se prihvaća. Zatim ulaze u sabornicu u pratnji bana i pod oružjem: Tepečić, Panpetrić i Cvetušić. Sabor zaključi, da se njihova molba, koja je već kralju predana, toplo preporuči radi pomilovanja a ujedno, da im se do nove presude dopušta slobodno kretanje po Griču. Ali varoški sudac Mihajlo pl. Vernić, koji u saboru zastupa gričku općinu, veoma se ogorči, kad uz bana ugleda Tepečića i drugove i još tome pod oružjem. U svom govoru protestira protiv te nepravde, dapače u govoru napade i bana Frankopana. Ban mu na to prekine riječ i na njegov prijedlog zaključuje sabor, da se Verniću radi nepokornosti i vrijeđanja bana ukida imunitet.

Vernić znajući, što ga čeka, brzo pobježe i sakrije se u crkvi sv. Marka. Njegovi pristaše zaključaju crkvena vrata a ključe predaju na čuvanje — ne župniku, u koga nisu imali povjerenje — već biskupu Petru Domitroviću. Banove haramije stražili su pred crkvom četiri dana, da Vernića zarobe. U to je ban s četama morao da napusti Zagreb, a Vernić je tek sada mogao da iz svog skrovišta izađe.

Ipak slobode nije dugo uživao. Već 8. srpnja iste godine opet se na Griču sastaje sabor. Ban dođe na sabor u Zagreb s velikom četom haramija i uskoka predvođenom po Maleniću. Batina ima dva kraja! Kako je prije Erdödy postupao s demokratima — tako sad Frankopan postupa s njegovim pristalicama. Ti su bili proganjani, batinani, zatvarani. Nikola Malenić dade uhvatiti suca Vernića i okovana odvuče ga u tamnicu nekog Frankopanova dvora. Po odlasku banovih četa stane opet magistrat proganjati demokrate i pristalice Frankopana. Tepečić i Panpetrić ne smiju se na Griču pokazivati.

GROFICA ANA MARIJA ERDÖDY I UBOJSTVO IVANA KRUŠELJA.

Nekako u isto doba otjera ban Frankopan svoju dosadanju ženu groficu Anu Mariju, rođenu Erdödy, šurjakinju kraljevskoga tovarnika Tome Erdödyja, jer ju je uhvatio u preljubu, a imala je navodno ne jednoga već

više ljubavnika iz visokih velikaških krugova. Ovaj događaj naravno veoma uzruja obitelj Erdödy i sad nastaje, kako smo već spomenuli, između obje porodice divlja mržnja do istrebljenja. A istrebljeni su bili pedeset godina kasnije Frankopani u Wiener-Neustadtu.

Porodica Erdödy diže radi te sramote parnicu protiv Frankopana pred duhovnim stolom. Krušelj je bio branitelj protjerane preljubnice grofice Ane Marije. Na sudu kuša Krušelj krivim svjedocima dokazati, da je i ban Frankopan brakolomac, jer je navodno zaveo neku Erdedijevsku djevojku. Tom se krivom optužbom htio Krušelj svojem najljućem neprijatelju osvetiti i osramotiti ga pred poštenim svijetom.

Velikašica za spinettom

U isto vrijeme diže protiv Frankopana, njegova brata i kapetana Malenića tužbu i varoška općina. U tužbi se navađa, da ban čini na Griču nasilja, da buni puk protiv zakonite gospode i protiv varoške uprave, da je osramotio i zatvorio varoškoga suca Vernića i još mnogo čega. Historičar Klaić veli, da je ta tužba vanrednom bistrinom i inteligencijom sastavljena a sastavljač bi jedino mogao biti Krušelj, zakleti neprijatelj Frankopanova roda. Frankopan je nešto kasnije ipak Vernića pustio iz zatvora.

Oligarhija je sada nešto ojačala, ali ni protjerani demokrati nisu mirovali. Oni šalju tužbu za tužbom na kralja Ferdinanda. Ivan je Krušelj opet sa svoje strane nastojao, da na sve moguće načine napakosti Frankopanu — ali to ga je stajalo glave.

Kako je Krušelj braneći groficu Anu Mariju pronalazio sveđer nove laži i lažne svjedoke, samo da Frankopana pred narodom i staležima čim

više osramoti, to ga je razljućeni ban dao nenadano u mjesecu kolovozu 1.621. g. po svojim haramijama uhvatiti. Odvukli su ga na Greben-Grad, tukli i mučili i konačno 15. rujna 1.621. godine pogubili.

Tako je nestalo s gričkoga brda čovjeka, koji se cio život borio protiv malog gričkog purgera, protiv pravde i slobode. Premda domaći sin, uvijek je sramotno služio tuđincu — samo radi imetka i časti. Sigurno da mu crnu dušu nije spasila ni oporuka, kojom cijeli imetak, stečen na nepošten način, ostavlja Isusovcima.

KRALJEVSKE KOMISIJE.

Iza Kruševljeve smrti zapleo se ban Frankopan u sve moguće borbe: protiv Betlenovih pristaša, protiv Erdödyja, protiv domaćih velikaša a na koncu digao se protiv njega i jedan dio nižega plemstva. Sad više Frankopan nije bio u mogućnosti, da toliko podupire Tepečića ali svejedno njegovu ponovnu molbu za pomilovanje, kralju najtoplije preporučuje.

Po kralju određena nova komisija sastaje se na Griču u kući Calzinellija i to 22. rujna 1.620. da raspravi Tepečićevu i Panpetrićevu molbu i ujedno optužbu. Nakon 10 dana vijećanja ta se komisija raziđe neobavljena posla i javi kralju, da im nije uspjelo osuđenike izmiriti s općinom.

Nekoliko mjeseci iza Krušeljeve smrti dade varoška uprava uloviti prognanike Tepečića, Cvetušića, Rekaja i Fumića te ih okovane baciše u tamnicu. Međutim dolazi na Grič 31. siječnja 1.622. druga komisija, da po nalogu kralja ispita bijedno stanje Tepečića i Panpetrića. U komisiji više nema Krušelja, on je mrtav. Sud se više ne održava u kući Calzinellija već u varoškoj vijećnici.

Ovog je puta izgledalo, da će osuđenici bolje proći. Pred sud budu izvedeni: Tepečić, Panpetrić, Cvetušić, Jemričević, Novak, Vedmić, Stolničić, Magdalena Canjek, Filip Kundrith, Rekaj i Fumić.

Komesari su čuli sad strašne optužbe o pašovanju oligarhijske uprave, koja je u zadnje tri godine postala nesnosna cijelome građanstvu. Pred komisijom padaju gadne optužbe: da je senator Mihlović ljuti siledžija, da su bivši suci Gasparini i Vlahović krali varoški novac, da je Posarelli ukrao malodobnici plemkinji Barbari Blažeković miraz i još razne druge optužbe. Pod ovim teškim teretom popusti i oligarhijska stranka. Panpetrić, Stolničić, Jemričević, Novak, Vedmić, Canjek i Kundrith budu riješeni krivnje i primljeni natrag u varošku općinu. Isto se tako obvezaše optuženi senatori, koji su također morali raspravama prisustvovati, da će Tepečića, Fumića, Rekaja i Cvetušića, koji čame u okovima, po odlasku komisije pustiti iz tamnice i povratiti im zaplijenjeni imetak. Ali to se nije nikada dogodilo.

(Nastavit će se.)

LICU UKRAS
OČIMA BLAGODAT
JESU NAOČALE IZ
STRUČNE RADNJE

DIPL.
OPTIČAR

Buchbinder

ZAGREB, GAJEVA ULICA BROJ 2

Spectator: (Nastavak)

Šetnje gradom dokonog purgera*)

195. Opravdana je tužba na pomanjkanje zgrada za srednje škole i njihova stalna nestašica izvor je neprestanih briga, koli naših upravnika i ekonoma, toli roditelja srednješkolske omladine. Ako bismo htjeli radikalno odmoći toj hitnoj potrebi, trebali bismo ne samo najmanje po 2 škole za mušku, a isto za žensku mladež, već nadalje svake druge ili treće godine po jednu novu, vodeći računa o stalnom prirastu. Ipak mislim da bi se i tu našao jedan izlaz, koji bi mjerodavnim omogućio, da stvore najmanje jednu lijepu srednju školu bez nabave gradilišta, bez ikakih nuztroškova, već jedino troškom same gradnje a i ta bi bila minimalna, jer bi otpali temelji, krov, kanalizacija itd. Mislim na podizanje trećeg kata na donjogradskoj realnoj gimnaziji. Zagrada je ogromna, zidovi duplo jaki, za današnje prilike posve neiskorišćeni. Na toj bi se dakle zgradurini uz odgovarajuće priprave (obrtničke radnje, instalacije itd.) treći kat dao podići i krov ponovno postaviti i pokriti te centralno loženje pojačati, sve u vremenu od 3 ljetna ferijalna mjeseca, tako da bi početkom naredne školske godine omladina ušla veselo u novu novcatu školu, iznenađena otkle je ta odjednom stvorena. Zgrada je na tako golemom slobodnom prostoru, zraka i svjetla imade toliko izobilje, da po svoj prilici manje pozoran gledalac, odnosno nestručnjak nebi uopće ni primijetio da je zgrada nadozidana. Kad nadalje uvažimo da bi njeke zajedničke prostorije (kapela, gombaona, itd.) ostale zajedničkima koje dakle isto nebi trebalo stvarati, vidljiva je golema dobit od tog načina riješenja spram novogradnje gdje se kako rekosmo, i samo gradilište ima tek po općini nabavljati, te pokloniti. Istodobna obnova dotrajalih dijelova stare zgrade, (primjerice taraca po hodnicima, a pogotovo zahodnih naprava) bila bi logična posljedica pa i prijeka potreba. Tom bi prilikom bilo umjesno da se i glavni vijenac, koji je, za čudo, svojedobno pravljen od dasaka te maskiran, odbije i povrh nadograđenog trećeg kata izvede takav solidno od armiranog betona. Mislimo da bi čitava ta stvar stajala, kad bi se sva zgrada nadogradila možda maksimum 3 milijuna, a ako bi samo glavni (srednji) trakt, prema trgu pretsjednika Wilsona, odgovarajući manje. Videant consules.

*) U »Zagrebu« br. 7—1937. strana 223 kod članka »Šetnje gradom dokonog purgera« kod točke 152 u trećem redku ima treća izreka glasiti: »prema onim nemodernim zgradama«, (a ne »nebodernim«.).

190 Na Zrinjevcu je vihor prije par godina oborio u samoj sredini, blizu one dječje česme tri platane, od kojeh su dvije nedavno obnovljene. Tamo je tako žarko sunce da ljeti one klupe samo onda bivaju posjednute kad nikakog drugog izlaza nema. Nebi li se i treća mogla posaditi? Pa imade i malko većih već stabala, košto je to s uspjehom učinjeno kod Crne škole blizu kule.

197 Naši pečenjari čim svrše na ražnju svoj važan posao stanu, kao pomamni ulicom naokolo đypati, i jujući u sav glas što ih grlo nosi poput Bantu-crnaca: »Vrrruči, evo vrrruči!!« To je, ne kažem, možebit sasma lijepo i u stilu, negdje vani, recimo makar na skrajnjoj periferiji grada (ili države), ali je manje zgodno u samom centru, npr. u Gajevoj, Petrinjskoj ili Deželićevoj ulici i sl. To je kadro da iz velegrada u tili čas napravi jednu idiličnu selendru.

198. Na Boškovićevom je spomeniku zub vremena, (ma da stoji tek 26 godina) napisna slova tako isprao, da samo onaj znade koga pretstavlja, tko je ta slova ranije vidio. Malko pozlate, gospodo, ali ne takove košto je ona kojom je BDM pred katedralom oblijepljena prigodom euharističkog kongresa i koja je poslije 14 dana naličila, a i danas, šarenoj šahovskoj dasci.

199 Zašto autobus koji vozi u Zagorsku ulicu kreće uvijek sredinom onog Trga Vojvode Putnika, a ne dijagonalom južne strane, košto je to najlogičnije i najkraće? Isto bi taj autobus mogao voziti do gradske međe, a ne da staje kojih 220 m prije pa treba bome pješačiti do kraja?

200. Kaže se da postolar ide u poderanim cipelama, krojač u starom kaputu, ali mi smo često ko klobučar gologlav. Bijah u Njemačkoj i u Austriji i našao sam vrlo shodnu uredbu, koju je sama vlada u cilju da se domaćim državljanima pomogne, donijela: Jer eto, šta imamo od naših prekrasnih gora, šuma, jezera, — šta li od mora i otočja, kad sve to u glavnom postoji samo za inozemne turiste, koji svi, bili oni sad Nijemci, Englezi, Poljaci, a da ne govorimo o Česima, bolje poznaju našu domovinu nego mi sami. Osiromašili smo, nemamo nego za najnužnije. Naš činovnik, intelektualac, radnik itd., ako već ide na odmor, kud može da pođe? Recimo u Samobor, ili Stubicu, možebit u Čateške toplice, ako ne u Maksimir. Zašto? Jer su cijene sobama i penzijama npr. u našem primorju skrojene po valutama i kesama inozemaca, kojima se one, dašto, — jer zarađuju u markama, francima, šilinzima, a troše u dinarima, — čine subjektivno veoma jeftinima! Ali stari Einstein ima pravo: sve je relativno, pa su tako te cijene na n a s, z a n a š e g čovjeka srednjeg staleža veoma, veoma skupe! Posljedica: Naši ne mogu da si priušte. odmora na moru, ne poznaju svoje domovine. Hoteljeri i ini ugostiteljstvom se baveći ljudi, eksploatišu primorje i njegove ljepote; stranci, veli se —, donašaju »dobru« valutu, i to da je navodno na korist privredi. Poričem, — (in parentetis rečeno), — konačnu korist jedne uredbe, koja donosi neku materijalnu korist n j e k i m a, dok veliku moralnu, a i fizičku štetu velikoj v e ć i n i naših vrijednih, odmora i okrepe željnih pripadnika srednjeg stališa, odnosno obrtnika, namještenika itd. Ipak su n. pr. u kulturnim državama našli lijeka tj. izlaza i iz ove quasi dileme, pa je na pr. Führer rekao: »A u c h meine Deutschen sollen etwas von den Naturschönheiten ihres Vaterlandes haben!« Trebalo bi dakle analogno i kod nas uvesti strog propis, (naravski sa sankcijama), prema kojem bi izvjesni broj soba u hotelima, penzijama itd. čitave države, navlastito primorja, bio i s k l j u č i v o p r i d r ž a n kao rezervat za DOMAČU PUBLIKU. Te bi sobe, odnosno penzije, dakako uz numerus clausus, bile za domaće uz cijenu od npr 40% jeftinije od preostalih, s kojima bi mogao vlasnik slobodno raspolagati. Da isti nađe regresa za izmaklu dobit kod ove partije soba, preostale bi se cijene srazmjerno povisile, tako da bi r e z u l t a t, koli za hoteljera, toli recimo nacionalnu privredu, o s t a o n a v l a s i s t i. Jedan primjer: Ako se pridrži 20% od broja soba uz 40% popusta za domaću pu-

bliku, to bi rezultirao jedan popust od cca 8% za čitavi kompleks hotela, pa bi preostale sobe trebalo iznajmiti strancima za toliko skuplje. Ako imade, recimo, negđe 20 soba uz punu penziju po 70 Din, trebalo bi 1/5 od tog broja, dakle 4 sobe, kao rezervat domaćima izdati sa 40% popusta tj niže za 28 din, izlazi cijena po 42 Din, dok bi se ostalih 16 soba izdale uz 7 din skuplje, dakle po 77 din, što čini plus od max. 10%. Tih 10% ne bi ni jednoga stranog turistu odbilo od dolaska u našu zemlju. Kod soba bez opskrbe, npr po 25 din, bio bi račun: Četiri sobe našima, uz popust od 10 din, dakle po 15 din. Popust je kod 4 sobe jednak 40 din. Taj se neznatni iznos razdijeli među preostalih 16 soba, izlazi po sobi plus 2,50 din, što neće stranac, koji plaća npr markama, niti osjetiti, jer je to za njega jedva 16 pfenniga! Uopće držim, da uz jedan popust od npr 40%, kod jedne petine ili jedne četvrtine svih soba, koji bi se izbalansirao povišicom cijena za strance za max. 10%, nitko ne bi ništa izgubio, dok bi blagodat za naše, odmora vrijedne i željne domaće ljude bila golema! Drakonskom bi strogošću trebala vlast biti nad tim, da se te naredbe ne izigravaju, npr sa strane hoteljera, tvrdeći na upite s domaće strane, da su »komplet« i da mjesta nema. Ne bi teško bilo provesti sistem, po kojem bi ugostitelju bilo onemogućeno da tako postupa, jer bi jedna stalno obilazeća komisija, pregledavanjem putnih isprava prijavljenih gostova, uvijeke bila u položaju da te navode provjeri. Na kraju bi i jedan, recimo antipatriotičan iznajmljivač, — apstrahirajuć od osjetljivih novčanih globa, — još uvijek našao za shodnije, da iznajmi 1/5 soba domaćima uz normiranu zakonsku pogodovnu cijenu, nego da mu stoje prazne, buduć da ih inozemnim licima uopće nikako, i ni pod kojim uslovom iznajmiti, smio niti mogao nebi. Držim, gosp. Spectatore, da ćete se i Vi s tim predlogom saglasiti, te bilježim etc etc.

201. Na Dolačkom trgu prema Kaptolu, koče se nekakvi gvozdeni kolci, šatali, amo tamo njeki su svinuti i kojekako nakrivljeni. Valjda preostatak od neke ograde koja je tamo bila, ili koliko se sjećamo imala biti smještena pa su samo stupci pripravljeni bili? Jednako je nelijepo da ona ploha u zidu zgrade tržnog otsjeka stoji onako prazna. Tamo spada napisna ploča ili mozaik, bilo svjetovni ili crkveni obzirom na obližnju župu.

202. Uz hvalevrijedno Društvo Prijatelja, postoji, po znacima sudeći u našem gradu i takovo »NEPRIJATELJA« zoološke bašće, bar po rezultatima njegova djelovanja mogao bi čovjek takva šta da zaključi? Tako smo sa gnušanjem saznali pred izvjesno vrijeme da je netko od njih dao otrova onom paru labudova (Cygnus musicus) što tako romantično ukrašivaše jezerce. Sad su tamo drugi spušteni, novi. A nedavno eno pročulo se kako je netko toli nadražio jednoga jelena, da je taj očajan trknuo prema gvozdenoj ogradi i ostao mrtav. Može li se takvim atentatima stati na kraj? Ne samo može, nego dapače mora!

203 Kad se pred 25 godina dograđivala župna crkva Sv. Blaža, ostavljen je pored svake od crkvenih dveri po jedan par kamenih blokova, ostavljajuć ih za kasniju kiparsku obradbu kad bude za to prilike i sredstava. Frtalj je stoljeća prošlo tome otkad taj nelijep provizorij stoji i čeka. Na šta? Eto lijepe prigode za kojeg od našeg umjetnika-vajara da neke alegoričke, pandan-figure, npr: vjeru, ufanje, itd iskleše. Kad se moglo naći sredstava da se one dvije, kupanje alegorizirajuće figure na Suzoru-Terapiji izdjeluju, neće to možda ni kod jedne crkve biti sasma nemoguće? Sjetimo se kako su diljem stoleća kod podizanja sredovječnih katedrala kipari uprav takmeći se natjecali, tko li od njih će smjeti da figuru npr Vjere, Crkve, Eve, Bogorodice itd iskleše i na crkvu postavi. Dašto, pitanje honorara iliti kese nije u ono vrijeme igralo uloge, jer je vjerom nadahnuti umjetnik ili majstor često držao da čini time bogougodno djelo koje će mu služiti na spasenje. Time naravski nismo htjeli reći da bi i ovdje... Nu bilo kako mu drago, da su oni surovi blokovi stršeći poput klada kakih, neestetski, nitko poreći nemože.

204. Na ćoškovima prodaju se kesteni i razne sitnice. U zapadnoj Evropi imade i pečenih krumpira, pečenih krušaka itd, a dobiva se za ciče zime i vrući čaj. U Budimpešti vidio sam da postoji jedan odbor od najuglednijih građana prijestolnice kojemu je lozinka »Besplatan čaj sirotinji«. Oni ga dijele na oko 100 mjesta grada, a katkada i u vezi sa topionicama (Wärmestube) gdje se prolaznik pozebao može kroz par časaka ogrijati, što jako dobro dolazi siromašnom svijetu.

205. Spomenik Anti Starčeviću spadao bi na Starčevićev trg, koji se ali sad na nesreću zove Svačićevim trgom, dok je Starčević dobio onaj ulici sličan prostor između Esplanade i Tomislavova trga. Tamo će Starčević biti posve potisnut od golemih dimenzija Tomislava, a i prevelika blizina onog konjaničkog kipa biti će mu veoma na uštrb. Isto bi tako Šenoino poprsje spadalo pred Šenoinu ulicu, a ne Matičinu. Kod Boškovića je ta logika provedena, premda su prilike iste.

206. Crnatkovu bi ulicu trebalo produžiti i iza Esplanade i Suzora. Tamo stoji katkada po mjesecima nekakva garnitura željezničkih vagona ili drezina, a nema koristi. Djački pako Dom je provizorij koji mora da nađe dostojnije i ljepše mjesto, izvan grada u zelenilu. Kod nas nema nažalost mecena koji bi koledže »špendirali«.

207. Čitali smo kako podzemnim strujanjem nedovoljno šuperenih (»dihtanih«) plinovodova bivaju drvoredna stabla u korjenu trovana, što daje povoda njihovom sušenju. Sad, kad je to napokon upoznato, trebalo bi manjkajuća stabla, npr u Hacovoj, Boškovićevoj, pa i Kraljice Marije ulici blizu broja 22, kraj Preradovićeve, nadomjestiti. Na potonjem je mjestu jedan komad lijepo obnovljen, pa bi bila potrebna i ostala dva.

208. Imademo društvo za zaštitu životinja. Ipak uobičajilo se, košto većinom na jugu Evrope, da se npr jadni konji, na strminama kao Mesničkoj, Radićevoj, Vinkovićevoj ulici, jednom riječju posvuda, pred ogromnim, daleko pretovarenim kolima tako nečovječno surovo izbičuju i izmuče, da pobuđuju gnušanje i sveopće intervencije, konji na mrtvo ime isprebijani pred negibivim golemim teretom, intervencije dobromislećih prolaznika što naravski bivaju odgovarajućim kletvama goniča popraćeni. To se može viđeti svaki dan kod nas. Navlastito kad kiša ili topeći se snijeg raskvasi i učini glatkim poput željeza one spramxirane makadame, gdje onda dašto konjska okovana kopita ne mogu naći potrebitan otpor trenja za hvatište vučne sile. Životinje klecaju, padaju, puše se u smrtnoj muci. Zaludu! T. zv. pretpreg, premda uostalom od slabe koristi, košto će svatko kome su poznati elementi mehanike lasno uviđeti, daje se tek IZA što su konji kroz frtalj i više sata bili izmučeni. Jedino što tu hasni jest: pravodobno istovarenje dijela tereta. No to se ne radi. »E soltanto una bestia« kaže talijanski, a jednako i naš surovi čovjek, koji neima srca za svog nijemog druga i suradnika: životinju. Motorizacija je raj za živine, jer mi uštedi martirij, a redukcijom njihovog broja i egzistenciju pod egidom ili bičem čovjeka-nečovjeka.

209. Požarom Haškovog igrališta postalo je opet aktuelno njegovo event. premještenje ili u Stadion, odnosno njegov jedan dio, ili promjena za zemljište između Bukovačke ceste i maksimirske šume posredstvom nadbiskupije koja bi između grada i Haška posredovala. Uopće je jedno čudo, da grad od četvrt milijuna stanovnika, sa jakim brojem akademskih i građansko-radničkih aktivnih športaša, do današnjeg dana ne raspolaže jednim plivačkim basenom, u kom bi se mogli u svako doba godine obavljat i treningi i utakmice. Mnogo manji gradovi napr. u Sloveniji da neidemo dalje, posjeduju prvoklasne takove uredbe. Kad već općina nema za ovo »tjelesno vaspitanje« kako se sada veli, volje odnosno sretstava, onda bi ista trebala bar privatnu inicijativu koja za ostvarenjem takovih uredaba nastoji, svojski poduprijeti, moralno ili otstupom zemljišta uz pogodovnu cijenu i slično.

210. Zašto npr ona crvena žarulja koja imade svrhu da žurećim se putnicima pokaže trenutak, kad je prekasno trčanje u vagon uspinjače, zasvijetli tekar u momentu

faktičnog krenuća kola? Ta, ljudi božji, to skoro sjeća na onu dječju: Barometar je zato tu da pokazuje kakovo je vrijeme! Trebalo bi da kondukter sijelicu stavi u kontakt kojih recimo 3 do 5 sekundi ranije onda se nebi događalo, da trčiš ko divlji Bregovitom prema stanici, dok ti dva metra pred ulazom zasvijetli žarulja, a istodobno krenu i kola.

211. Nismo neskloni omladini i znademo da smo i mi bili mladi. Ipak bi koji redar trebao u doličnoj formi predočiti takovoj nestašnoj mladeži, da imade mnogo građana, umornih od dnevnog rada, možda i bolesnih itd, koji imadu veći interes na spavanju, nego na njihovim muzikalnim, bilo sad gitarsko-mandolinskim iliti vokalnim produkcijama što ih vrše, noć na noć, na izvjesnim klupama gradskih nasada. Pisac ovih redaka već osam godina sluša te monotone, počesto i veoma početničke »vuhodrapateljne« produkcije uprav ispod svog prozora. One traju kod lijepog vremena do 11, 12 sati noćju. Čim svane proljeće, pa pogotovo ljeto, mjesečina ih izmami na one klupe, pa onda sav noviji i stariji »šlagerprogram« zareda, uz odgovarajuće ponavljanje »Marijane«, Sonny boy-a, i tako redom, ne baš ad infinitum, nu ipak kroz duge ure. Nemožemo rabiti terase ni vrta, a niti se podati šutnji ili tihom razgovoru. Muke su to, mlada gospodo, muke.

212. Jedan me stranac zapitao pri pogledu na u onim cilindrastim novinskim kioscima izložene časopise: »Sagen Sie 'mal bitte, bekommt man hier auch einheimische Zeitschriften?«

LISTAK

Društveni izleti. Već prošle godine priređen je jedan društveni izlet na Ozalj-grad, koji je usuprot nepovoljnog vremena dobro uspio. Upravni odbor zaključio je, da se tečajem ovogodišnjih ljetnih mjeseci priredi nekoliko izleta.

Na 29. lipnja poduzet je izlet autobusom na Sljeme. Sudjelovalo je 40 osoba. Članovi pravili su šetnje po Zagrebačkoj gori. Razgledali su slemensku Kapelicu te planinarske domove: »Tomislavov« i »Runolist«. Zajednički objed bio je u »Domu gradskih činovnika«. Prigodom objeda pozdravio je članstvo društveni pretsjednik Dr. Cuculić. Izletnike je ugostio g. Petanjek, koji svojom odličnom poslugom i umjerenim cijenama mnogo doprinaša sve većem posjetu naše divne Medvednice.

Na 1. kolovoza poduzet je izlet u Stubičke Toplice. Usuprot kišnog jutra u velikom autobusu bila su zaposjednuta sva mjesta, pa su čak nekoji izletnici morali stajati. Prisustvovalo je 80 osoba. Nekoji članovi došli su željeznicom i svojim vlastitim automobilima. Izletnici dobro su se zabavili u bazenima za kupanje. O podne priredjen je objed u kupališnoj restauraciji. Tu je članstvo pozdravio potpredsjednik ing. Šega.

Akoprem su se ove toplice skromno sakrile u šumici iza Zagrebačke gore, to bi Stubičke Toplice po toploti vode i njihovom kemijskom sastavu morale zauzimati jedno od prvih mjesta ne samo u našoj državi, već gotovo u Evropi.

Učinimo li sporedbu sa dva glasovita svjetska liječilišta toplom vodom: Hof-Gastein u Austriji i Vittel u Francuskoj, vidimo, da u pogledu toplote, a i otopljenih soli, što je vrlo važno kod užitka tih voda, zauzimlju Stubičke Toplice prvo mjesto. Toplina vode u Stubičkim Toplicama iznaša u vrelu 63° C, izvan vrela 53.6. U Gasteinu iznaša u vrelu 49.1 C, a u Vittelu 11.5 C. Na 10.000 grama vode imadu Stubičke Toplice 3785 miligrama otopljenih soli, dok Hof-Gastein 9516 milgr., a Wittel 16.982 milgr. Velika primjesa soli manje je ljekovita za čovječje nutarnje organe stoga Stubičke Toplice imadu kod liječenja veliku prednost pred ostalim vodama. Velika je šteta, da je sadanji

vlasnik Stubičkih Toplica odstranio bunar na kojem su kupališni gosti mogli tu ljekovitu vodu piti po miloj volji besplatno.

Na izletu nismo mogli nove članove upoznati sa povješću i ostalim vrlinama Stubičkih Toplica. To ćemo sada učiniti.

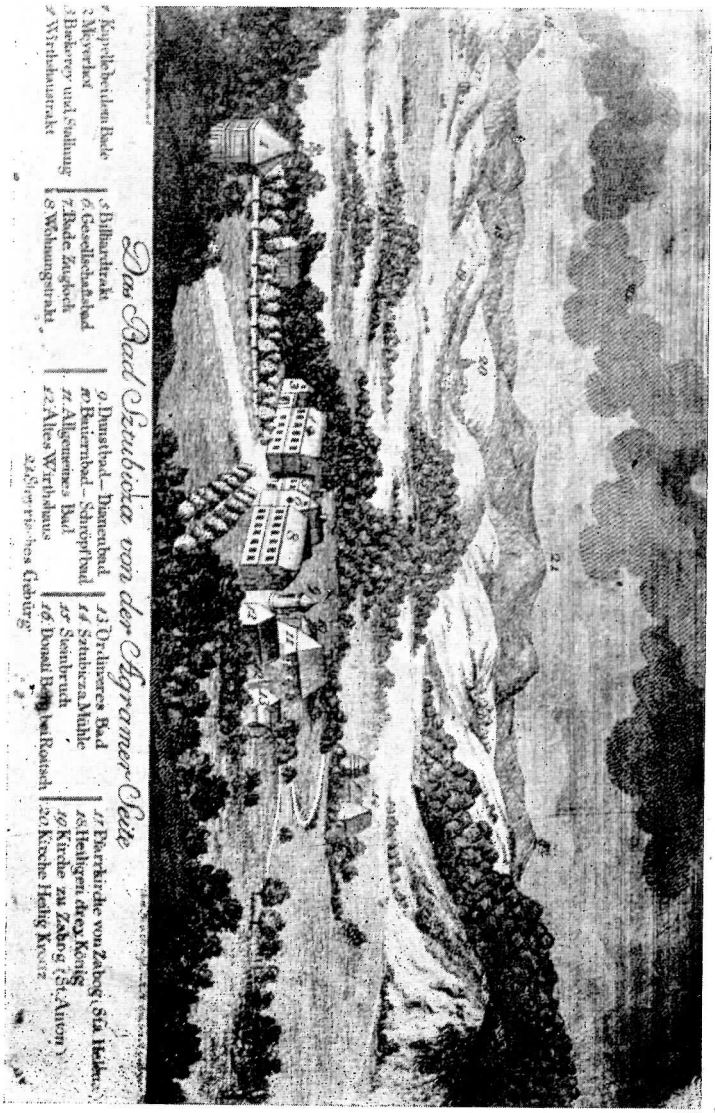

Stubičke Toplice g. 1820.

Iz knjižice štampane u Novoselovoj tiskari u Zagrebu god. 1820. opisuje Franz Baumbach na njemačkom jeziku najprije kratak historijat, a zatim kemički sastav i ljekovist tople vode u Stubičkim Toplicama. Na ovoj knjižici surađivao je Anton pl. Hartig, liječnik ranarnik i tadanji ravnatelj, Stubičkih Toplica. Knjižica bila je posvećena vojvodi Ivanu Babtisti kao predsjedniku Gospodarskog društva u Štajerskoj. Ove toplice

bile su već više stoljeća poznate po svojoj ljekovitosti, ali nisu uređene, za bolju publiku, već se s njima u glavnom služio seljački narod, koji se je kupao u skroz primitivnim drvenim kupeljima.

Zagrebački biskup Maksimilijan Verhovac, (* 1752 u Karlovcu, † 1827 u Zagrebu), imade mnogo zasluga za uređenje i poljepšanje Stubičkih Toplica. Biskup Verhovac imao je nedaleko toplica imanje Golubovec, kojem su pripadale Stubičke Toplice. Kod uređenja toplica nije biskup Verhovac štedio. Već prije postojeću gostionu dao je poljepšati. Ta zgrada još i danas stoji te su članovi našeg društva na 1 kolovoza u prostorijama ove stare gostione objedovali. Starost zgrade vidi se po načinu gradnje iz onog vremena, to jest po debelim zidovima i svodnim lukovima.

Stara gostiona je proširena i poljepšana, a uređeno je 45 soba za goste. Radi zabave gostiju nabavljen je i biljar. Uređena je dvorana za plesove. U kupalištu uređeno je skupno kupalište nazvano »Maksimilianbad«. Ovo kupalište bilo je najprije izgrađeno u osmerokutnom obliku. Kako je kasnije premalo bilo, povećano je i pregrađeno u četvorinu. »Maksimilianbad« bio je samo za elitno općinstvo. Nadalje izgrađene su kupališne kade za pojedince. Oko kupališta uređeno je šetalište i zasađen je drvored.

Iza smrti biskupa Verhovca naslijedila je Stubičke Toplice njegova sestra Franciska udata za Antuna pl. Novosela, koji je bio Verhovčev dvorski knez. Antun pl. Novosel umro je 1800., a njegova žena Franciska umrla je 1826. Njihova kći Ana udala se je za Ljudevita grofa Sermage, sina vlastelina u Oroslavlju Jeana-Pierrea grofa Sermage i supruge mu Eleonore rođ. grofice Keglević. Kroz Anu groficu Sermage došle su Stubičke Toplice u posjed obitelji Sermage.

U »Agramer Zeitungu« od 17 studenoga 1835 traži grof Ljudevit Sermage za Stubičke Toplice gostioničara za kupaču sezonu 1836. Obratiti se u Opatičku ulicu br. 53, (danas br. 4.) U istim novinama oglašuje 1 svibnja 1838 Antun Lienhart gostioničar, da su od 1 svibnja 1838 Stubičke Toplice otvorene, pa se preporuča plemićima, časnicima i ostaloj publici. Iz Zagreba vozila su goste kola 2—3 puta tjedno, a polazila su od svratišta »Zum Weisen Ochsen« u Ilici 730, (sada br. 44—46). Cijena vožnja po osobi 1 for. Može se uzeti prtljage do 10 funti.

Antonija, jedna od kćeri Ljudevita Sermagea, udala se je z baruna Levina Raucha. Od mnogih imanja grofa Sermage dobila je Antonija Stubičke Toplice, te su ove došle u posjed obitelji baruna Raucha. Gejza barun Rauch baštinio je po svom ocu Levinu Stubičke Toplice, te ih je dalje uređivao. Poslije prevrata prešle su toplice prodajom u ruke današnjeg vlasnika g. Mihuna.

Još ćemo dodati tu zanimivost, da je biskup Verhovac ostavio znatnu zakladu, iz koje se je plaćalo povjerenstvo, kojemu je bila dužnost, da se uvjeri, da li vlasnik ili zakupnik Stubičkih Toplica, ove drži u redu. Povjerenstvo sastojalo se iz dva zagrebačka kanonika, koji su za taj posao dobivali godišnje svaki po 63 for. Povjerenstvo je svoja opažanja imalo da izvijesti nadležnoj Županijskoj oblasti.

Na 15 kolovoza poduzet je izlet u Tuheljske Toplice. Već rano u jutro navalila je kiša, kao da hoće opet i taj izlet pokvariti. No to nije uspjelo. Naše članstvo željno krasota »Naše lijepe domovine« Zelenjaka, Tuhlja i njegovih Toplica, nije se uplašilo tamnih oblaka, već u sigurnoj nadi, da će sunce granuti, na put se odlučilo. I doista sunce obasja gore i doline našeg divnog Zagorja, a mi pođosmo najprije do nekadanjeg Erdödijevih Novih Dvora, gdje nas sadanji vlasnik tog aristokratskog zamka g. Ženko Prukner gostoljubivo primi, i najpripravnije pokaže dvorac, koji je na žalost u dosta oštećenom stanju. Društveni potpredsjednik Ulčnik održao je u samom dvorcu kratko predavanje o povijesti Novih Dvora kao i o susjednom Cesar-gradu i slovenačkom Kunspergu, koji gradovi su vezani sa poviješću Novih Dvora.

Iza toga stigosmo u Zelenjak gdje se zaustavismo pred Mihanovićevim spomenikom. Pretsjednik dr. Cuculić pozdravio je članstvo pred spomenikom i položio društveni lovor vijenac sa gradskom i hrvatskom vrpcom. Odbornik Kučinić održao je zanimivo predavanje o povijesti i značenju himna, a naročito o hrvatskoj himni »Lijepa naša domovina«, koja je nama svima tako sveta i draga.

Članovi »Društva Zagrepčana« pred Mihanovićevim spomenikom u Zelenjaku.

Krenusmo u Tuhelj, gdje se upravo obdržavalo proštenje crkvenog goda Velike Gospe. Stigosmo na naš cilj u Tuheljske Toplice, koje ako i nisu tako uređene kao Stubičke, ipak su vrlo ugodne kupelji sa svojom »smerdečom« vodom. Članstvo se veselo prihvatilo kupanja. O podne priredio nam je vlasnik toplica gosp. Pukljak dobar objed. Prigodom objeda nazdravio je pretsjednik dr. Cuculić članstvo, a zaredaše i ostale zdravice. Gosp. Pukljak održa nam kratko predavanje o Tuheljskim Toplicama, a naročito o dvorcu, u kojem se sada nalazi svratište i gostiona za goste toplica. Ta zgrada stara je 120 godina, bila je vlasništvo sestre pjesnika Antuna pl. Mihanovića, koji je tamo kroz 10 godina stanovao. Na objed pozvan je tuheljski župnik g. Marcel Novak, ali se ispriča, jer je radi crkvenog goda i sam goste imao. Poslije podne posjetismo g. župnika Novaka, koji nas gostoljubivo sa veseljem primi. U predvečerje krenusmo put Zagreba.

Do sada poduzete izlete naročito u naše Zagorje, prihvatilo je naše članstvo sa najvećim veseljem i pripravnošću. To nas potiče, da ove godine, u koliko nam nebo dozvoli, priredimo izlet na naš historijski Ozalj grad, a moguće još jedan na Sljeme.

Konačno nam je istaknuti, da je organizacija priređenih izleta bila uzorna. Tome su doprinijeli članovi našeg zabavnog odbora gg. Sova i Došek, koji su požrtvovno radili, da sudjelujuće članstvo i gosti budu u svemu zadovoljni. **U.**

Istraživanje toplih vrela i gradnja bazena za plivanje u gradu Zagrebu. Na poticaj »Društva Zagrebčana« obdržavana je 19. srpnja o. g. u gradskom domu anketa u predmetu istraživanja podzemnih toplih vrela na području našega grada, a time u vezi radi neophodno i neodgodivo potrebe izgradnje bazena za plivanje. Tu je anketu sazvao i predsjedao gradonačelnik gosp. Dr. T. Peičić, koji je pokazao puno odlučne volje, da to

pitanje privede kraju, pa se pouzdano nadamo da će uspjeti, da grad Zagreb dobije već jednom tako potrebno kupalište i plivalište. Sama anketa protekla je vrlo zanimivo, gdje su izaslanici pojedinih športskih društva i saveza, stručno prikazali i iznjeli svoje predloge o potrebi gradnje velikog plivalačkog sportskog bazena, koji bi bio svakako od velike koristi ne samo za sam šport, nego i za sve pučanstvo grada, kao i promet stranaca.

Izaslanik »Društva Zagrebčana« ing. Šega, iznio je tom zgodom, kako je grad Zagreb prije kojih 100 godina, tada sa svojih niti 20.000 stanovnika, imao lijepa i uređena kupališta i to: 1. Dianino kupalište u Dolnjoj Ilici br. 307 (sada Ilica 8). 2. Kupalište »Schönbach« — Lepa Ves — sada Medvedgradska ulica, sa naravnom mlačnom sumpornom vodom od 28° C u 14 kabina. Poslije se ta kupelj nazvala »Petrova kupelj«. 3. Mineralno Kupalište u Vlaškoj ulici (nekada vlasnik Mato Barišec). Ove su kupelji dobivale svoju vodu iz toplog vrela na sadanjem Langovom trgu. U staroj katastralnoj mapi još je vidljiv taj bunar (vrelo), kao i nekadanji nadbiskupski ribnjak. 4. Mišinger Johan imao je u Novoj Vesi br. 14 (sada br. 23) tople kupelji zvane »Johanes-Bad«. 5. Kod Sv. Žavera, na livadi nasuprot Malinove gostionice, bio je veliki plivači bazen sa mnogo kabina. To kupalište, vlasništvo nekog Miselina, izgorjelo je 12. siječnja 1857.

Nakon toga vremena, dakle 80 godina, nema u gradu više otvorenog bazena za plivanje..

Svi sudjelujući na toj anketi suglasno i jednodušno su prikazali neodgodivu potrebu gradnje velikog plivačkog bazena.

Predstojnik gradskog gradjevnog odsjeka ing. Jurković izvjestio je i pokazao na nacrtu grada mjesta, koja bi došla u obzir za smještenje takovog bazena. Tom je zgodom zamoljen gosp. gradonačelnik, da dade preispitati osnovu za plivači bazen, koju je izradio pok. ing. A. Visković, ravnatelj gradske električne centrale. Prema toj osnovi bi se imao graditi bazen u blizini gradskog vodovoda, a snabdjevati toplom vodom, što se dobiva iz tamošnje električne strojare.

Izaslanik našeg društva predao je gospodinu gradonačelniku u ime mnogih interesenata obrazloženu molbu, da se službenim putem zamoli Ministarstvo narodnoga zdravlja, da izda odredbu, da ovdješnji higijenski zavod, koji imade sve potrebne strojne spreme za bušenje tla, preduzme pokusna bušenja na stanovitim mjestima gdje se predmijeva i gdje imade vanjskih znakova o postojanju podzemnih termalnih vrela na području grada Zagreba.

Gospodin gradonačelnik obećao je, da će se najodlučnije zauzeti, da ova molba bude uvažena, pa da se pristupi istraživanju.

Neosporno je da bi pozitivni nalaz termalnih vrela bio od velike i neprocjenjive koristi ne samo za pučanstvo grada, nego bi se, kako spomenusmo, u velike digao promet stranaca, a time i turizam.

Kako se iz gornjega prikaza vidi naše društvo na svakom mjestu i svakom prigodom nastoji, da se koja dobra stvar provede u korist našeg lijepog i nada sve dragog nam grada Zagreba.

Ing. Ferdo Šega.

Kod gradskog poglavarstva u Zagrebu osnovan je novi gradski turistički otsjek. Mnogo prije nego što je Zagreb bio službeno proglašen turističkim mjestom osnovano je privatnom inicijativom Društvo za promet stranaca sa zadaćom, da stručnim i sistematskim radom učini Zagreb s obzirom na njegov geopolitički položaj i s obzirom na njegovu važnu ulogu u našem privrednom i kulturnom životu, ne samo glavnim centrom turističkog prometa za sve hrvatske krajeve, nego da ga osposobi, kako bi svaki stranac mogao u Zagrebu dobiti jasnu i potpunu sliku našeg privrednog i kulturnog stremljenja, upoznati svu originalnost samonikle hrvatske narodne i vrijedne tekovine naše građanske kulture i time mu omogućiti, da shvati kakvoću moralnih, etičkih i stvaralačkih

vrlina hrvatskog naroda. Valja priznati, da je Društvo za promet stranaca s obzirom na prilike, u kojima je moralo djelovati, učinilo mnogo i bilo uvijek inicijator pozitivnih i svrsishodnih akcija za organizaciju turističke službe i prema inozemstvu i prema unutri.

Uredbom o unapređenju turizma od 28. II. 1936. godine položeni su novi temelji za organizaciju turističke službe i vršenje svih poslova oko unapređenja turizma u turističkim mjestima. Čl. 3 spomenute uredbe određuje, da rad na unapređenju turizma u turističkim mjestima spada u dužnost i nadležnost općina. Za tu svrhu imaju općine predviditi u svom budžetu svake godine sredstva za izvršenje zadataka na unapređenju turizma. Za pokriće ovih izdataka propisat će općina taksu na boravak stranaca. Dohotci od te takse imaju se isključivo upotrebljavati za unapređenje turizma na području općine.

I ako se ovom uredbom po prvi puta u cijelosti normiraju odredbama sa zakonskom snagom i nadležnost i dužnost u obavljanju poslova oko unapređenja prometa stranaca, njeno donošenje izazvalo je duga raspravljanja. Najviše je napadana odredba, kojom se svi poslovi oko unapređenja turizma stavljaju u nadležnost općina, i to stoga, jer da općine nemaju ni iskustva ni dovoljno stručnog znanja za ispravno vršenje tih poslova. Istina je, da su Uredbom o unapređenju turizma dani u nadležnost općina poslovi, kojima se općine nisu do tada bavile, ali je isto tako istina, ako želimo strane turiste zadržati za sebe kao stalne posjetioce, da je potrebno u našim turističkim mjestima urediti i puteve i vodovod i kanalizaciju i omogućiti našoj hotelskoj industriji što povoljniji razvoj, a to se bez aktivne djelatnosti države i općina ne da učiniti. Općinske uprave najbolje će znati ocijeniti koristi, koje im donosi što veći broj posjetnika, i koje su investicije potrebne za savremene turističke potrebe.

Naredbom Ministarstva trgovine i industrije proglašen je grad Zagreb turističkim mjestom u užem smislu. Gradsko poglavarstvo cijeneći važnost turizma naročito s obzirom na što povoljniji razvoj hrvatske privrede pristupilo je najvećom pomnjom organiziranju turističke službe u gradu Zagrebu. Osnovan je posebni Gradski turistički otsjek, koji ima svoje uredske prostorije u Nikolićevoj ulici br. 3. Zadaća je Gradskog turističkog otsjeka surađivati sa svim ostalim otsjecima i uredima gradskog poglavarstva u svim onim predmetima, koji posredno ili neposredno mogu služiti unapređenju prometa stranaca u Zagrebu, brinuti brigu oko poboljšanja hotelijerstva i ugostiteljskih radnja u Zagrebu, omogućiti strancima, da što bolje upoznaju naše kulturne, umjetničke i privredne institucije, učiniti im boravak u našem gradu što ugodnijim, organizirati razne privredne, umjetničke i sportske priredbe, odnosno surađivati kod spremanja takovih priredaba, te vršiti potrebnu propagandu u inozemstvu izdavanjem prospekata, plakata i drugih publikacija o gradu Zagrebu. Za poglavara Gradskog turističkog otsjeka postavljen je gradski tajnik dr. Miro Majer.

»Društvo Zagrepčana« sa velikim zanimanjem pratit će rad Gradskog turističkog otsjeka. Naročito si smatramo za dužnost da svaku dobru i naprednu misao tog otsjeka podupremo. Isto tako ćemo činiti upozorenja za sve ono što bi bilo potrebno da se učini.

Umjetnički paviljon. Stara rana našeg bijelog Zagreba je Umjetnički paviljon. O njem je bilo dosta govora i pisanja, kroz više godina. Ovih dana izašao je u »Jutarnjem Listu« dobar članak pod naslovom: »Jedna sramota za Zagreb«. Kada smo taj članak pročitali, žao nam je da njegov sadržaj moramo odobriti.

U raznim odborima gradskog zastupstva povlači se crna nit Umjetničkog paviljona. Gradski otsjeci predlagali su potrebne svote za njegov popravak, a ipak od svega ništa. Stranac kada iz glavnog kolodvora stupi na tlo Zagreba, prvo je da zapazi zgradu, koja mu se iz daleka čini tako lijepa i reprezentativna. Vidio ju je na zagrebačkim razglednicama i putopisima. Ta ona je uz našu velebnu katedralu i spomenik bana

Jelačića postala simbolom Zagreba. Ali jao! Kada dođe bliže, onda mu padaju lijepe predodžbe, jer pred njim stoji ruševina, koju mi zovemo — »Umjetnički paviljon«. Zovemo ga tako, ali što je na njem umjetničkog? Zar od kiše i vjetra isprana fasada? Zar one figure, koje zub vremena iznakazi? Zar polupana stakla na krovu? I stranac će reći: Najbolje je, da ga porušite! Zagrepčani! Žalosna vam Vaša umjetnost, ako je ona takova kao »Umjetnički paviljon«.

Ali baš ta ruševnost nekome je potrebna. Hrvatska poslovica kaže: »Kamen do kamena palača...« Za umjetnički paviljon možemo stvoriti novu poslovicu: »Kamen manje kamen, ostade ruševina...«

Društvo Zagrepčana obratilo se je na sadanjeg pretsjednika gradske općine g. dra Peičića sa pretstavkom, kojom je upozoren na naš budući »Medvedgrad« na Trgu hrvatskog kralja Tomislava. U pretstavci je naročito istaknuto, da će se doskora otkriti spomenik Prvom Hrvatskom Kralju Tomislavu pred glavnim kolodvorom, pa baš je to razlog, da se Umjetnički paviljon obnovi i uredi, — a ono bar izvana.

Na tu pretstavku dobilo je »Društvo Zagrepčana« odgovor od 6 kolovoza 1937 br. 141.207-XV-1937 ne od g. pretsjednika, već od XV građevnog otsjeka, koji glasi: »da se odnosni popravak u ovoj godini ne može izvesti, jer se novčana sredstva za taj rad nisu u tekućoj proračunskoj godini mogla osigurati. Gradsko poglavarstvo kojemu je potreba popravka pročelja poznata, (dakle ipak!!!), predložit će ponovno u slijedećem proračunu potrebna sredstva.

Pitamo po koji puta »ponovno«? i do kada će taj »ponovno« trajati? I opet je potrebna poslovica: »Čekaj magare dok trava naraste« ili: »Čekaj Umjetnički (u rušenju) paviljone, dok se opet ponovi: »predložit će ponovno!«

Zagrepčani ne mogu više čekati, a još manje Umjetnički paviljon. Pozivamo mjerodavne faktore, da se već jednom pristupi temeljitom popravku te naše nekadanje ljepote, koja nam je prije služila na čast i ponos, a danas na sramotu, naročito pred strancima.

Čujemo, da su načinjene skice, da se Umjetnički paviljon preudesi za toliko potrebnu gradsku knjižnicu. U kojem se stanju ta ideja nalazi? Šta je sa gradskom knjižnicom? O tom pitanju ćemo se posebno pozabaviti. »Društvo Zagrepčana« će neumorno i budno voditi računa o stanju Umjetničkog paviljona, koji treba da bude onakav, kakvog smo gledali prije 40 godina.

Nadamo se da će nas u tom našem nastojanju poduprijeti i Gradski turistički otsjek, koji svakako mora da vodi brigu o tom kakav utisak će stranac zadobiti, kada dođe u Zagreb i prošeće se Trgom hrvatskog kralja Tomislava, kojim imenom se mi toliko ponosimo. **U.**

Zagrebački Zbor. Na 28 kolovoza svečano je otvoren XXVIII međunarodni opći sajam uzoraka u Zagrebačkom Zboru. Dužnost nam je da pratimo napredak ove za našu privredu tako korisne ustanove. Zbor je do sada imao taj velik uspjeh da je Zagreb spojio sa ostalim velikim svijetom. Opisat ćemo u kratkim crtama sve važnije što se na Zboru nalazi.

Naša Gradska Štedionica, čiji se rad i upliv sve više zapaža u napretku Zagreba, nastupila je na Zboru zgodnim plastičkim prikazom o koristi štednje i ulaganja. Pred ulazom u veliku dvoranu stoji velika »zlatna« kruglja koja prikazuje koliko u čistom zlatu vrijede ulošci u cijeloj našoj državi.

U predvorju postavljen je velik stol na kojem su prikazane blagodati štednje i ulaganja. Tu su sazidane male kućice, ljetnikovci, tvornička naselja, parkovi, komunikacije i sve što stvara narod koji radi i štedi. Ispod tog prikaza nalazi se plastički prikazano kakve su kućice i naselja kada se ne štedi. Kućice su rijetko posijane, tvornica nema kao ni parkova. Svagdje vlada pustoš. Vidi se što znači neimaština. Po zidovima predvorja

ispisane su zgodne poslovice kao: »Tko štedi može kupiti«, »Kada se štedi i ulaže, sve radi i napreduje«, »Mrtvilo u štedionici, mrtvilo u svijetu« itd.

Ovi plastički prikazi izrađeni su veoma ukusno u našoj Obrtnoj školi, a sve o trošku Gradske Stedionice.

Daljnja zborska novost je reprezentativan talijanski paviljon, koji je pun krasnih uzoraka talijanske privrede. Osobitu pažnju pobuđuje veliki vagon-autobus, koji se kreće na tračnicama. To su udobna i luksusna kola izrađena u Italiji. Tamo su takva kola već i u prometu. Kada ćemo mi u našem turizmu takovu prometnu ugodnost imati ... ?

Francuski paviljon je već od prije ukras Zbora. U tom paviljonu ovaj puta se ističu uzorci produkcije francuskih kolonija.

Njemački paviljon je također od prije, te sadržaje lijepe uzorke naročito njemačke metalne industrije.

Ostale zborske prostorije pune su izložaka našeg domaćeg rada, pa se i tu nalazi mnogo lijepih novosti.

Priznati se mora da je sadanji sajam uzoraka svestrano uspio, kao po izloženim uzorcima, tako i po interesu općinstva. Mi Zagrepčani naročito smo ponosni da imademo tako uzornu ustanovu, kojoj je glavna briga da podiže našu narodnu privredu i njen uspješan rad. Samo stvaran rad može da nosi blagostanje svakom narodu, pa i nama Hrvatima ... Najbolji dokaz zato je naš Zagrebački Zbor! **U.**

Rječnik Hrvatsko-češki-poljski. Naša praktična književnost obogatila se je opet za jednu knjižicu, koja je bila od velike potrebe. Mnogo se je raspravljalo o potrebi kolektivnog rječnika, kojim će se moći poslužiti oni Slaveni, koji kulturno i poslovno u međusobni doticaj dolaze: Česi, Poljaci, Hrvati i Srbi. To pitanje riješio je »Savez Slavenskih Štedionica«. U redakciji »Saveza štedionica Kraljevine Jugoslavije« izdan je »Rječnik Hrvatsko-srpski-česko-poljski. Ta knjižica džepnog oblika bit će od velike koristi za međusobni saobraćaj Hrvata, Srba, Čeha i Poljaka. Rječnik prevađa oko 9000 riječi sa českog, poljskog i hrvatskog. Na kraju imade kratak konverzacioni pregled u sva tri jezika, te popis slavenskih štedionica. Izdanju tog rječnika mnogo je doprinjeo Dr. Đuro Račić, tajnik »Saveza štedionica Kraljevine Jugoslavije«, i poznati stručnjak na polju međunarodnog, financijskog i gospodarskog života. Ovo djelce je potpomoženo i radom i ostalih stručnjaka kao gđe. Hamm-Florschitz, gg. Šimčika, prof. Benešića, Dr. Hamma i dr. Kolaja. Nas Zagrepčane osobito veseli da je tako korisno djelce izašlo u našem gradu, koji je uvijek bratski spreman, da svaki kulturni poziv najširokogrudnije podupre. Ova knjižica će bezuvjetno mnogo doprinjeti međusobnom saobraćaju u turističkom pogledu. Zagrebačka tiskara »Tipografija« lijepo je tu knjižicu opremila a naročito je dobro riješena teška zadaća slaganja slova českog i poljskog jezika. Mi tu knjižicu rado preporučamo. Može se naručiti izravno kod uprave. »Vjesnika« Saveza Štedionica Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu.« — Palača Gradske Štedionice. — Cijena Din 50.

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Vodnikova 10. — Uredništvo i uprava Ilica 28/II. kat. Tel. 48-80. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47.

Champion

svijećice

Robert Weinberger
Zagreb, Gundulićeva 16

Kupujte Vašu potrebu tamo gdje svi kupuju u
ŽELJEZNARIJI
MERVAR i HODNIKOVIĆ
ZAGREB, Petrinjska 3

KNJIŽARA I ANTIKVARIJAT
A. ČELAP
ZAGREB — *Telefon: 26-15 i 39-58*
Novinarski Dom 4. *Trg Aleksandra br. 8.*
Radišina 13.

Staklana VJ. FRANZ, Zagreb
Jelačićev trg 7
Prigodni birani darovi uz vrlo povoljne cijene.
Jensko „DURAX" staklo najbolji dar za domaćice.
Veliki izbor staklene, porculanske i keramičke robe.

SCHOTT & GEN. JENA Durax GLAS

RADIONA KIŠOBRANA
JUL. ARBANAS
NASLJ. MIJO CEPANEC
ZAGREB, ILICA 19

KRZNARIJA RAJČIĆ
preuzima sve vrsti krzna na popravke, uz najpovoljnije cijene. — Izbor krzna!
Dragutin Rajčić, krznarija
ZAGREB, ILICA 7.

DUNLOP Kupiti engleski **DUNLOP „FORT 90"**
znači platiti kilometar po najnižoj cijeni!
Generalno zastupstvo za Kralj. Jugoslaviju: **P. KRASNIK K. D.**
Telefon broj 92-69 — **ZAGREB** — Gundulićeva ul. 7

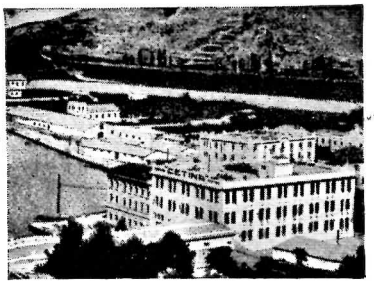

»CETINA«
TVORNICA TJESTENINA I KEKSA
OMIŠ - SPLIT - ZAGREB
PRERADOVIĆEVA 34 **TEL. 64-94**

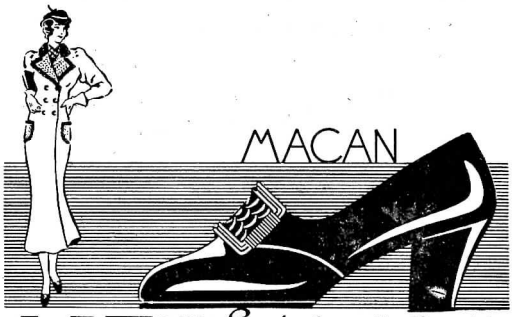

145 DIN. *Svaka je mušterija zadovoljna sa ovim cipelama*
FRKOVIĆ I DRUG MESNIČKA 5 ILICA 24

Krzna i krznene ogrtače

najjeftinije nabavljate kod krznarije

EMIL FELDMANN

NIKOLIĆEVA 11.

Izrađujemo uz solidne cijene sve nama predate krznene predmete.

Veliki izbor srebrnih kanadskih lisica.

LOVAČKA

i ina šport odijela iz originalnih tirolskih tkanina

„DADO"

trgovina i proizvod šport. odijela

EKAZMO GAŠPARAC, Zagreb, Varšavska 8. (Samostanska).

Kućni i uredski namještaj najbolje i najjeftinije

BOTHE i EHRMANN

Savska cesta 31

BOJE

LAK, FIRNIS, ČETKE I SVE KUĆNE POTREPŠTINE DOBIJU SE U TRGOVINI

ZAGREB PEJAČEVIĆEV TRG 17

ROBERT ROSSKAM

SVE ZA ŠKOLU

NAJJEFTINIJE KOD T.T.

UNIVERZUM

PAPIR — PISAĆI PRIBOR — UREDSKI STROJEVI

DRAGUTIN FRIED-ZAGREB-FRANKOPANSKA 14

Kupujte naše domaće proizvode, torbicu, kovčega, lisnicu i ostale kožne robe kod:

TRŽEC I DRUG

Ilica 75 —— Ilica 7

ZAGREBAČKI KVASAC prvorazredne kvalitete i velike trajnosti, nudja **izvan kartela**

PRVA ZAGREBAČKA TVORNICA PJENICE

ŽIGA WEISS - ZAGREB

ILICA 122 UTEMELJ. GOD. 1892 TELEF. 35-50

ORIGINALNI VATROGASNI APARATI **PASTOR**

1. Odobreni od Gradskog poglavarstva. 2. Ispitani od Vatrogasnog Saveza. 3. Odlikovani u Londonu, Parizu, Bruxellesu.

Preporučamo se svim industrijama.

„OBRANA" — ZAGREB

GUNDULIĆEVA 9 TELEFON Br. 65-06

GRADJANSKA PROIZVODNJA SODA VODE

JOSIP KRČELIĆ, ZAGREB

LAGINJINA UL. 29 TELEFON Br. 66-14

Skladište mineralnih voda i osvježujućih bezalkoholnih pića.

Ono, što kanite kupiti dobit ćete kod:

Kastner i Öhler

Zagreb

u većem izboru i jeftinije

PROIZVOD SUHOMESNATE ROBE **M. MOKROVIĆ K. D.**

Centrala: Primorska ul. 10 ZAGREB Telefon broj 50-94

Podružnice: Jelačićev trg 4, tel. 57-11 — Tržnica (Boks I-II) - Ilica 61 - Ilica 73 Vrhovčeva 11 - Tržnica: Branimirova ulica.

„NORIS" K. D.

VELETRGOVINA I VELESKLADIŠTE ELEKTROTEHNIČKOG PRIBORA

ZAGREB, ULICA KRALJICE MARIJE 21 TELEFON Br. 56-10, 56-11, 96-10

BEOGRAD, CARA LAZARA ULICA 10 TELEFON Br. 24-691, 21-138

SAMOPRODAJA FABRIKATA „ELEKTROPROIZVOD" K. D., ZAGREB.

Elegantna moderna odijela i ogrtače za gospodu, mantle i kostime za gospođe.

Izradjuje brzo i solidno krojačka dvorana

G. HORVATEK

ZAGREB, Frankopanska 1 I. kat. Tel. 95-54

Engleske tkanine i pomodna roba za gospodu

„Elegant"

vl. FRANJO PETZEL

Ilica 8 ZAGREB Ilica 8

Popust u štednim markicama „Hrv. Radiše" i „Napretka"

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D. D.

RADNIČKA CESTA 29. ZAGREB TELEFON BROJ 5364

Izvadja asfaltiranje cesta, trotoara, dvorišta, kućnih ulaza i t. d. uz najjeftinije cijene.

Kupujte kod naših oglašivača!

NAPRETKOVA ZADRUGA

SARAJEVO

Propagira i prima sve vrsti štednje,
obavlja razna životna i elementarna osiguranja po najpristupačnijim cijenicima,
daje razne zajmove uz najpovoljnije uvjete.

NAPRETKOVA ZADRUGA

broji već preko 11.000 svjesnih zadrugara,
ima preko Din 150,000.000·— glavnice živ. osiguranja i preko Din 500,000.000 — glavnice elementarnog osiguranja.

Zadrugari su joj povjerili na čuvanje preko Din 15,000.000·— svoje gotovine, a njima je zadruga podijelila na ime raznih zajmova preko Din 30,000.000 —

Zadružne podružnice se nalaze u Zagrebu (Varšavska ulica br. 11.) i u Dubrovniku, a posestrime u Banja—Luci, Čakovcu, Karlovcu, Mostaru, Osijeku, Sušaku i Zemunu.

JUGOSLAVENSKO SIEMENS D. D.

ODIO ZA SLABU STRUJU

isporučuje, montira i uzdržava telefonske i signalne uredjaje svih vrsti. — Dobavlja sinhrone satove i instrumente za električna mjerenja.

ZAGREB, RATKAJEV PROLAZ 7 — TELEFON 34-50

„Plasa" d. d., Zagreb

Bogato skladište sanitarnih predmeta: Fayence zahoda, umivaonika, bideta, pisoira, kupaonskih kada, peći, izljevnih i vodovodnih školjka. Mjedenih armatura. Lahke škotske, tlačne, plinske, te olovne cijevi u svim dimenzijama. Cinčani, pocinčani, te olovni lim.

Svi sanitarni, instalaterski i limarski predmeti.

Masarykova ulica 12 Telefon inter. 33-10 Telegrami: „Plasa"

Kupujte kod naših oglašivača!

POKUĆSTVO KRULJAC

ZAGREB, JURIŠIĆEVA ULICA 3. TELEFON: 94-82.

MONIKA

MUŠKO I ŽENSKO RUBLJE
ZAGREB, NIKOLIĆEVA ULICA 6

SKLADIŠTE KOŽA
SCHREIBER I MAYER
ZAGREB, Jurišićeva 24

Muško i žensko rublje

veste
čarape
rukavice

///

najjeftinije samo kod:

Perković

Jurišićeva 25

NAJMODERNIJI ZASTORI, tkanine za pokućtvo, popluni, sagovi i t. d. najpovoljnije kod domaće tt.

KUNŠTEK

ZAGREB, MASARYKOVA 10 (PROLAZ BALKAN KINA)

Uzorci šalju se na ogled

UTEMELJENO 1900.

JULIO DEUTSCH

ZAGREB
MIRAMARSKA CESTA 20
TELEFONI: 5163 I 8616

Najpovoljnije nabavno vrelo za sav građevni materijal.

ZALAGAONICA I DRAŽBOVAONICA GRADSKE ŠTEDIONICE U ZAGREBU

GAJEVA ULICA 2 • TELEFON 62-63

Prima u ZALOG dragocijenosti i raznu robu. Preuzimlje na **dobrovoljnu prodaju** (dražbu) razne dragocijenosti, antikvitete, umjetnine, pokućtvo te svakovrsnu robu (sagove, krzna, porculan, ručni rad, uređaj i namještaj, odjevne predmete itd.) te po vlastitoj želji stranke **podjeljuje na uručene predmete primjereni založni zajam do prodaje**

UREDOVNO VRIJEME:

8—12·30 prije podne i 4—6 poslije podne